

Drs. ing. F.H. Bethe
Ir. M.H. Borgstein

Med. No. 452

TEXEL EN HET NATUURBELEIDSPLAN ROND 2000
De gevolgen van grondonttrekking voor landbouw en agribusiness

SIGN: L27-452
EX. NO: B
MLV:

November 1991

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

TEXEL EN HET NATUURBELEIDSPLAN ROND 2000; DE GEVOLGEN VAN GROND-ONTTREKKING VOOR LANDBOUW EN AGRIBUSINESS

Bethe, F.H. en M.H. Borgstein

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO), 1991

Mededeling 452

ISBN 90-5242-140-4

68 p., fig., tab., bijl.

In opdracht van Gedeputeerde Staten van de Provincie Noord-Holland is een onderzoek uitgevoerd naar de gevolgen van de planvorming binnen het Natuurbeleidsplan voor de agrarische sector op het eiland Texel. Het effect van de grondonttrekking op de regionale agrarische produktie en op de met de sector samenhangende bedrijvigheid is onderzocht en berekend. Dit resulteert in een drietal mogelijke situaties (varianten) voor de Texelse landbouw in het jaar 2000.

Texel/Natuurbeleidsplan/Land- en Tuinbouw/Agribusiness/Ruimtelijke Ordening/Grondonttrekking

---

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	5
SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	13
1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek	13
1.2 Aanpak van het onderzoek	14
1.3 Uitwerking van de onderzoeksvarianten	15
1.4 Opbouw van het rapport	17
2. ALGEMENE ORIËNTATIE	18
2.1 Inleiding	18
2.2 Karakteristiek van het gebied	18
2.3 Ruimtelijk beleid	19
2.3.1 Gemeente	19
2.3.2 Provinciale overheid	20
2.3.3 Rijksoverheid	20
3. DE LAND- EN TUINBOUW IN 1990	22
3.1 Inleiding	22
3.2 Beschrijving actuele agrarische ontwikkeling	22
3.2.1 Aantal bedrijven, grondgebruik en aanwezige veestapel	22
3.2.2 Indeling naar bedrijfstypen	25
3.2.3 De geschatte inkomenssituatie	25
3.2.4 Arbeidssituatie in de landbouw	26
3.2.5 Mestsituatie	28
4. DE LAND- EN TUINBOUW ROND HET JAAR 2000: DE AUTONOME ONTWIKKELING	29
4.1 Inleiding	29
4.2 Algemeen wettelijk kader	29
4.3 Afzetperspectieven	29
4.4 Produktiviteitsontwikkeling	30
4.5 Toekomstige agrarische produktie	31
4.5.1 Graasdierhouderij	31
4.5.2 Akkerbouw en bollenteelt	33
4.5.3 Produktieomvang naar produktierichting	33
4.6 Areaal cultuurgrond en het grondgebruik	34
4.7 Aantal bedrijven	36
4.8 Werkgelegenheid in de agrarische sector	37
5. EFFECT VAN HET NATUURBELEIDSPLAN OP DE ONTWIKKELING VAN DE LAND- EN TUINBOUW ROND HET JAAR 2000	39
5.1 Inleiding	39

INHOUD (1e vervolg)

	Blz.
5.2 Variant I: volgens de voorstellen van Gedeputeerde Staten	39
5.2.1 Uitvoering binnen de gestelde richtlijnen	39
5.2.2 Uitvoering totale Natuurbeleidsplan voor de eeuwwisseling	42
5.3 Variant II: volgens de voorwaarde van evenwicht in omvang beheers- en reservaatge- bieden	43
5.4 Kort overzicht van de drie onderzoeksvarianten	45
6. TEXELSE AGRARISCHE DIENSTVERLENENDE BEDRIJVEN	47
6.1 Inleiding	47
6.2 De verschillende agrarische dienstverlenende bedrijven	47
6.2.1 Afzet van akkerbouwprodukten, inclusief toelevering van bedrijfsmiddelen	47
6.2.2 Afzet van vee	48
6.2.3 Afzet van bloembollen	49
6.2.4 Transport van produkten	49
6.2.5 Loonwerkbedrijven	50
6.2.6 Mechanisatiebedrijven	50
6.2.7 Samenvattend overzicht	51
6.3 Toekomstige ontwikkelingen	52
7. CONCLUSIES	55
LITERATUUR	59
BIJLAGEN	
1. Toelichting op enige veel gebruikte termen	62
2. Overzicht van huidig grondgebruik begrensde beheers- en reservaatgebieden Relatienota en Natuurbeleidsplan	65
3. Berekening agrarisch grondgebruik bij de drie onder- zoeksvarianten	66

Woord vooraf

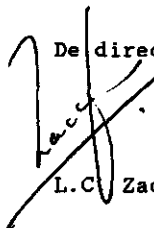
Onttrekking van grond aan de landbouw in het kader van de eerste en tweede fase van het Relatienotabeleid en van de natuurontwikkeling binnen het Natuurbeleidsplan heeft gevolgen voor de produktieomvang, de werkgelegenheid en het inkomen op de landbouwbedrijven. De veranderingen hebben ook hun weerslag op de op het eiland gevestigde agrarische dienstverlening, in termen van omzet en aantal arbeidsplaatsen.

Op verzoek van Gedeputeerde Staten van de Provincie Noord-Holland is voor de primaire landbouw een drietal varianten beschreven om de gevolgen van het Natuurbeleidsplan te visualiseren. Hierbij is in de eerste plaats uitgegaan van de grondonttrekking volgens de eerste fase en van de autonome ontwikkeling in de landbouw, de zogenaamde basisvariant. Op deze basisvariant zijn voor wat de grondonttrekking betreft twee varianten geformuleerd. Daarbij is in eerste instantie uitgegaan van de in het Natuurbeleidsplan vermelde plannen. In een aanpassing is het effect van wijziging van de planvorming door verschuiving van het accent van reservaat- naar beheersgebieden onderzocht. Vervolgens zijn de mogelijke gevolgen voor de agrarische dienstverlenende bedrijven hiervan afgeleid.

Voor het verrichten van de studie was slechts een korte periode beschikbaar. Op grond hiervan is in hoofdzaak gekozen voor een kwalitatieve verwerking van het beschikbare materiaal.

Ten behoeve van het onderzoek is overleg gevoerd met Ir. R.J. van Mechelen en Ing. H.J. Kweekman, beiden werkzaam bij de Dienst Ruimte en Groen van de provincie Noord-Holland.

Een deel van het onderzoek berust op vraaggesprekken die in september 1990 zijn afgenomen. Naar de informanten gaat in het bijzonder onze dank uit voor hun medewerking.

De directeur,

L.C. Zachariasse

Den Haag, november 1991

Samenvatting

Algemeen

In het Natuurbeleidsplan van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij zijn voorstellen opgenomen voor de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur op Texel. De Provincie Noord-Holland heeft voor de nadere invulling hiervan voorstellen gedaan voor de globale begrenzing van de tweede fase van de Relatienota en natuurontwikkeling voor landbouwgronden. Ter ondersteuning van de definitieve besluitvorming is besloten een onderzoek te laten verrichten waarin de volgende drie vragen beantwoord dienen te worden:

- welk effect heeft de geplande onttrekking van cultuurgrond op de werkgelegenheid en het inkomen in de land- en tuinbouw?;
- welk effect heeft een verandering van de productieomvang van de primaire landbouw op de positie van de dienstverlenende bedrijven en welke invloed heeft een andere positie van deze bedrijven op zijn beurt op de landbouw?;
- kan een wijziging van de planvorming, waarbij het accent in de uitvoering van de Relatienota van reservaatgebied wordt verschoven naar beheersgebied, de perspectieven van de agrarische sector in positieve zin beïnvloeden?

Drie varianten

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden zijn, uitgaande van de situatie in 1991, in overleg met de opdrachtgever drie mogelijke situaties voor de Texelse landbouw beschreven. Deze

Tabel 1 Grondgebruik primaire land- en tuinbouw bij de drie varianten (in hectare)

Grondgebruik	1990	Restant cultuurgrond 2000 na uitvoering van variant		
		basis	één	twee
Grasland	4.260	3.684	3.511	3.588
Voedergewassen	399	393	387	390
Overig bouwland	3.160	3.015	2.961	2.984
Tuinbouw open grond	586	680	663	664
Overige	67	67	67	67
Totaal	8.472	7.839	7.589	7.693

drie situaties zijn varianten op de huidige Texelse landbouw, uitgaande van een verandering van het areaal cultuurgrond (tabel 1). Per variant is het effect van een verandering van het areaal cultuurgrond, waar mogelijk kwantitatief, uitgewerkt voor de verschillende kengetallen in de landbouw (aantal bedrijven, produktievolume, inkomen en werkgelegenheid). Hierbij wordt verondersteld dat 100 ha verschuift van bouwland naar bollenteelt. Tevens is anno 1991 6 ha beheersgebied en 131 ha reservaatgebied gerealiseerd.

In de basisvariant worden de autonome ontwikkelingen op het eiland tot de eeuwwisseling geschetst. Daarbij wordt verondersteld dat de voorgenomen eerste fase van de Relatienota van 773 ha reservaatgebied en 123 ha beheersgebied in zijn totaliteit wordt uitgevoerd.

In een eerste variant worden de voorstellen van het Natuurbeleidsplan overgenomen, hetgeen betekent dat binnen de planperiode van de nota (tot en met 2020) 100 ha beheersgebied, 515 ha reservaatgebied en 255 ha natuurontwikkelingsgebied gerealiseerd moeten worden. Een evenredige aankoop van de gronden over de planperiode wordt aangenomen.

De tweede variant neemt een tussenpositie in. Aangenomen wordt dat in de eerste en tweede fase samen evenveel reservaat- als beheersgebied wordt gerealiseerd. De omvang van het aangewezen natuurontwikkelingsgebied blijft onaangetast. Omdat in de eerste fase van de Relatienota al een aanzienlijke oppervlakte reservaatgebied is ingevuld betekent de berekening van deze variant een uitbreiding van het areaal beheersgebied.

Basisvariant van de primaire land- en tuinbouw

De totale oppervlakte cultuurgrond zal onder deze variant het komende decennium afnemen met 633 ha door uitbreiding van de bebouwing en infrastructurele werken en de oppervlakte die in het kader van de eerste fase van de Relatienota wordt verworven. In de eerste fase zal een fors deel (14%) aan het huidige areaal grasland worden onttrokken. De andere vormen van agrarisch grondgebruik worden nauwelijks in het areaal beïnvloed. Voor de aanpassing van het bouwplan lijken de gevolgen relatief gering.

Met behulp van de produktie van de land- en tuinbouw in 1990, de ontwikkeling in de afzetmogelijkheden en in de produktie per oppervlakte-eenheid of dier kan een schatting gemaakt worden van de produktiecapaciteit in het jaar 2000. Een belangrijke verandering in de ontwikkeling van de produktieomvang in het gebied is de verwachte afname van het aantal melkkoeien (en daarmee samenhangend van het aantal stuks jongvee). Deze afname wordt naar verwachting slechts ten dele gecompenseerd door een toename van het aantal stuks mestvee. Het gevolg is dat het produktievolume in de graasdierhouderij zal dalen. Wat betreft de bollenteelt is een groei van de produktieomvang te verwachten door ten eerste een vergroting van het areaal en daarnaast een intensive-

ring van de teelt. In de akkerbouw zal de omvang zich waarschijnlijk op het huidige niveau stabiliseren. Een aantal gewassen kan door quotering (suiker) en vruchtwisselingseisen (granen) qua areaal niet in omvang toenemen. Een aanzienlijke uitbreiding in het meest waarschijnlijke alternatieve gewas - pootaardappelen - is gezien de verscherping van het milieubeleid niet te verwachten. De kleinere agrarische produktiesectoren op het eiland zullen de komende jaren niet in staat zijn zich explosief te ontwikkelen. Het geografische probleem (transportkosten, afstand/tijd naar veiling) staat dat in de weg.

De prognose geeft een verdere daling van het aantal land- en tuinbouwbedrijven met ongeveer 19%. De gevonden waarden geven een voortgaande daling van het aantal gespecialiseerde melkveehouderijbedrijven aan, terwijl de gecombineerde types in de toekomst relatief belangrijker zullen worden. Dit als gevolg van de voorgestelde vermindering van het melkquotum. De daardoor beschikbaar gekomen produktieruimte wordt door de bedrijven opgevuld met mestvee en schapen. De werkgelegenheid in de agrarische sector zal het komende decennium verder dalen. Het totale aantal regelmatig in de land- en tuinbouw werkzame personen neemt met 15% af.

Effect van het Natuurbeleidsplan op de primaire land- en tuinbouw

Door het Natuurbeleidsplan daalt het areaal cultuurgrond in de eerste variant tot de eeuwwisseling met 250 ha (een verlies van 3,2 procent ten opzichte van de basisvariant). Daarbij zijn vooral grasland en in mindere mate overig bouwland betrokken (zie tabel 1). Dit kan een verhoging van de veebezetting tot gevolg hebben of een aanpassing van de bedrijfsvoering via opties als minder "overig rundvee" of het opschorten van verpachten van land ten behoeve van akkerbouw. Het aantal extra bedrijfsbeëindigingen zal gering blijven en voornamelijk door de plannen in versnelde vorm plaatsvinden.

Ten opzichte van de prognose in de basisvariant betekent de invoering van het Natuurbeleidsplan dat de graasdierhouderij, de akkerbouw en de bollenteelt zullen inleveren. Daarbij zal de bollenteelt het minst aan kracht inboeten, vanwege de perspectieven in de markt en de hoeveelheid potentiële geschikte grond op het eiland. Voor de werkgelegenheid in de landbouw zal het effect van de plannen van het Natuurbeleidsplan betekenen dat het aantal regelmatige arbeidskrachten ten opzichte van de basisvariant met ongeveer 3 procent zal afnemen.

In de eerste fase Relatienota wordt voldoende reservaatgebied aangewezen om aan de voorwaarden van variant twee te voldoen. Daardoor zal de invulling van de tweede fase geheel uit beheersgebied kunnen bestaan, waarvan een evenredig deel voor de eeuwwisseling kan zijn gerealiseerd. De algemene conclusie uit deze variant moet dan ook zijn dat in vergelijking met de beide

andere varianten binnen de onderzoeksperiode de veranderingen gering zullen zijn. Op langere termijn zullen de verschillen groter worden, omdat na het jaar 2000 geen nieuwe reservaatgebieden worden aangewezen en ingevuld. Het produktiepotentieel zal daardoor minder dalen. Een oplossing biedt deze variant met name voor de graasdierhouderij, omdat de beheersgebieden als grasland, met een produktie van 65% ten opzichte van grasland zonder beheersovereenkomst, bruikbaar blijven voor de landbouw.

Agrarische dienstverlenende bedrijven

De agrarische dienstverlening op Texel behoort tot verschillende branches: afzet van akkerbouwprodukten (inclusief toelevering van bedrijfsmiddelen), afzet van vee, afzet van bloembollen, transport van produkten, loonwerkbedrijven en mechanisatiebedrijven. De afzet van de op Texel geproduceerde melk wordt hier niet besproken omdat deze verzorgd wordt door Campina/Melkunie. De verwerking vindt plaats op het vasteland en het transport (RMO's) wordt eveneens verzorgd door een bedrijf van het vasteland.

Om een indruk van de verschillende branches te krijgen, is in tabel 2 een overzicht van een aantal kengetallen opgenomen. Deze kengetallen zijn gebaseerd op de gevoerde gesprekken met vertegenwoordigers uit de verschillende branches op het eiland.

Door grondonttrekking aan de landbouw en de verwachte autonome ontwikkeling in de landbouw zal het areaal cultuurgrond en

Tabel 2 Kengetallen van de Texelse agrarische dienstverlenende bedrijven in het jaar 1991

Soort	Totale omzet op Texel (x 1.000.000 gulden)	Aantal Texelse bedrijven	Marktaan- deel (%) Texelse bedrijven	Aantal werkne- mers *)
Afzet van akkerb. produkten incl. toelevering van bedrijfsmiddelen	18	2	90	29 **)
Afzet van vee	10	5	95	5
Afzet van bloembollen	20	0	0	3
Transport	2	6	90	25
Loonwerk	5	15	100	40
Mechanisatie- bedrijven	7	4	90	20
Totaal	62	32		122

*) Inclusief bedrijfshoofden. **) Inclusief acht chauffeurs.

het aantal landbouwbedrijven kleiner worden. Hierdoor neemt de klantenkring en het mogelijk te bewerken areaal voor de agrarische dienstverlening verder af met eveneens negatieve gevolgen voor de omzet in de sector.

Verwacht wordt dat in de totale agrarische dienstverlening door deze veranderingen het aantal bedrijven tot het jaar 2000 zal afnemen tot 19 en de hiermee verbonden werkgelegenheid tot 86 arbeidsplaatsen. Hiervan wordt het grootste deel veroorzaakt door de autonome ontwikkeling in de sector en de gevolgen van de eerste fase van de Relatienota. Ondanks de afname van het aantal agrarische dienstverlenende bedrijven zal het niveau van dienstverlening op peil blijven. Immers, voor iedere te verrichten activiteit zijn er nu, anno 1991, twee of meer bedrijven actief. In de toekomst zal er per branche minimaal één bedrijf overblijven. Aangezien het eiland een goede verbinding heeft met het vasteland zullen de overblijvende agrarische dienstverlenende bedrijven rekening moeten blijven houden met actuele of potentiële concurrentie van het vasteland.

Verder zal een ander invulling van het Natuurbeleidsplan tot en met het jaar 2000 naar verhouding weinig invloed hebben op het aantal dienstverlenende bedrijven in de landbouw.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek

In zijn Natuurbeleidsplan heeft het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij in 1990 voorstellen gepresenteerd waarbij een hoeveelheid cultuurgrond op Texel binnen de grenzen van de Ecologische Hoofdstructuur zal vallen. De plannen gaan in de richting van de uitvoering van de tweede fase van de Relatienota, terwijl ook via natuurontwikkeling cultuurgrond een andere functie zal krijgen. Daarnaast moet nog een hoeveelheid grond in het kader van de eerste fase van de Relatienota verworven worden. Globaal moet nog circa 1600 ha van de in totaal bijna 8500 ha cultuurgrond op Texel een bestemming als reservaat-, beheers- of natuurontwikkelingsgebied krijgen. De veronderstelling is dat door de functiewijziging van deze gronden de landbouw en de daarmee samenhangende dienstverlenende bedrijven in de knel komen. Ter ondersteuning van de besluitvorming heeft de Provincie Noord-Holland het Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO) verzocht een onderzoek uit te voeren naar de gevolgen van de opgestelde plannen. De vraagstelling van het onderzoek kan als volgt worden beschreven:

Is extra onttrekking van cultuurgrond aan de agrarische sector in de vorm van reservaat- of natuurontwikkelingsgebied in het kader van het Natuurbeleidsplan op Texel mogelijk zonder dat de veronderstelde evenwichtige landbouw, en de hiermee samenhangende dienstverlenende bedrijven, in hun continuïteit worden bedreigd?

Het centrale onderzoeksthema moet inzicht geven in de gevolgen van verkleining van het regionale productiepotentieel op het functioneren van de primaire sector en de daaraan gelieerde bedrijvigheid. Uitwerking van de algemene vraagstelling levert de volgende deelvragen op:

- *welk effect heeft de geplande onttrekking van cultuurgrond op de werkgelegenheid en het inkomen in de land- en tuinbouw?*
- *welk effect heeft een verandering van de produktieomvang van de primaire landbouw op de positie van de dienstverlenende bedrijven en welke invloed heeft een andere positie van deze bedrijven wederom op de landbouw?*
- *kan een wijziging van de planvorming, waarbij het accent in de uitvoering van de Relatienota van reservaatgebied wordt verschoven richting beheersgebied, de perspectieven van de agrarische sector in positieve zin beïnvloeden?*

1.2 Aanpak van het onderzoek

Omdat de onderzoeksvraag betrekking heeft op toekomstige ontwikkelingen en situaties onder uiteenlopende omstandigheden, is de beantwoording van deze vraag gebaseerd op berekeningen. Bij deze aanpak is op basis van een aantal uitgangspunten - aangenomen toekomstige waarden van betrokken variabelen zoals de omvang van het areaal cultuurgrond - en bekende relaties tussen de variabelen berekend welke waarden de doelvariabelen zullen aannemen.

Vanzelfsprekend is bij zo'n aanpak de uitkomst sterk afhankelijk van de gehanteerde aannames en relaties. In dit onderzoek is dan ook gewerkt met een drietal zogenaamde *varianten*: mogelijke situaties van de Texelse landbouw in het jaar 2000, gebaseerd op de huidige toestand anno 1991. De invulling van die varianten - de *basisvariant*, *variant I* en *variant II* - is gebeurd in overleg met de opdrachtgever van het onderzoek. Die heeft aangegeven welke uitgangspunten in de verschillende varianten gehanteerd moeten worden ten aanzien van het areaal cultuurgrond op het eiland. Uitgaande van het areaal cultuurgrond op het eiland. Uitgaande van het areaal cultuurgrond is in de verschillende varianten een schatting gegeven van het aantal bedrijven, het produktievolume, het inkomen en de werkgelegenheid. De schatting van deze kengetallen is waar mogelijk kwantitatief en gebaseerd op desk-research en gesprekken met organisaties en bedrijven op het eiland.

Vervolgens zijn de mogelijke gevolgen voor de agrarische dienstverlenende bedrijven (met name in kwalitatieve zin) afgeleid. Hieronder worden naast bedrijven die agrarische produktie en bedrijfsmiddelen aan- en afvoeren ook transport-, loonwerk- en mechanisatiebedrijven verstaan.

De autonome ontwikkeling van de agrarische sector op het eiland tot de eeuwwisseling wordt in de basisvariant geschetst. Dit houdt in dat de voorgenomen eerste fase van het Relatienotabeleid in zijn totaliteit uitgevoerd wordt en dat een calculatie wordt gemaakt van de landbouwstructurele ontwikkelingen in de komende periode. Een aantal factoren speelt daarbij een sleutelrol; namelijk de ontwikkeling van het aantal bedrijven, een schatting van de toekomstige produktiviteit van gewassen en/of diergroepen en tenslotte een voorspelling van de marktontwikkeling van de diverse produkten.

De andere twee varianten worden vergeleken met de basisvariant, waarbij de verschillen het gevolg zijn van extra overheidsingrepen vanuit de doelstellingen beschreven in het Natuurbeleidsplan. Variant I neemt daarbij de voorstellen in zijn geheel over, hetgeen betekent dat in totaal volgens Gedeputeerde Staten van Noord-Holland op Texel binnen de planperiode van het Natuurbeleidsplan tot en met 2020 515 ha reservaat, 100 ha beheersgebied en 255 ha natuurontwikkelingsgebied geconcretiseerd moet worden. Variant II zal een tussenpositie innemen. Aangenomen wordt dat de omvang van reservaatgebieden in de eerste en tweede

fase samen ongeveer even groot wordt als van de beheersgronden in beide fasen. Dit is conform de algemene aanbevelingen in het Natuurbeleidsplan. Uit de varianten valt de omvang van de landbouw activiteiten (produktieomvang van de belangrijkste activiteiten, werkgelegenheid en inkomen) af te leiden. De veranderingen ten opzichte van de basisvariant zijn voor een deel het resultaat van een kwantitatieve verwerking van gegevens, maar moeten toch voor een belangrijk deel gebaseerd worden op veronderstellingen ten aanzien van bijvoorbeeld de aanpassingen in het bouwplan en de mogelijkheden binnen de beheers- en reservaatgebieden.

Nadat een beeld is geschetst van de huidige en de toekomstige situatie die naar verwachting zal ontstaan volgens de basisvariant zullen de gevolgen voor de dienstverlenende bedrijven worden ingeschat. Daarbij zal gebruik worden gemaakt van de via interviews bij de bedrijven verzamelde gegevens. De inkrimping van de primaire landbouw kan inhouden dat de bestaansgronden voor sommige bedrijven verdwijnen. De dienstverlening kan dan niet meer gegeven worden, waardoor bepaalde landbouwactiviteiten niet meer mogelijk zijn of deze dienstverlening wordt duurder omdat deze taken door bedrijven op het vasteland vervuld moet worden. De ontwikkeling van reservaat- en natuurontwikkelingsgebieden kan voor de loonwerksector overigens ook extra werk betekenen.

1.3 Uitwerking van de onderzoeksvarianten

Deze paragraaf geeft een overzicht van de consequenties voor wat betreft het grondgebruik van de drie varianten.

De basisvariant schetst de autonome ontwikkeling waarin de totale uitvoering van de eerste fase van de Relatienota is opgenomen. De eerste fase bestaat volgens opgave van het Beheersplan (Commissie Beheer Landbouwgronden, 1988) voor 773 ha uit reservaatgebied en 123 ha uit beheersgebied. Anno 1991 is 131 ha verworven en als reservaat ingericht (voor een groot gedeelte als fourageergebied voor rotganzen). In totaal zijn op 293 ha cultuurgrond beheersovereenkomsten afgesloten, waarvan 6 ha in beheersgebied en 287 ha in reservaatgebied.

Verondersteld wordt dat reservaatgronden geheel aan de landbouwproductie worden onttrokken. In de praktijk blijft een extensief gebruik van het areaal aan de orde. Na verloop van tijd zal een groter percentage uit optiek van de landbouw minder bruikbare grassen en kruiden in het bestand voorkomen en de grond voornamelijk slechts geschikt zijn voor extensieve beweiding met schapen. Om scherper de schatting van het effect van de grondonttrekking te kunnen weergeven is deze vorm van grondgebruik in de bewerking genegeerd. In het geval van de beheersgebieden is de keuze wat minder eenvoudig. Leidraad voor de kwantificering van het effect in produktievolume van de beperkingen zou het niveau van de beheersvergoedingen kunnen zijn. Binnen het kader van deze

studie ontbrak de ruimte voor een uitgebreide analyse en is aangenomen dat gemiddeld het produktiepotentieel met 35% zal afnemen door het aangaan van een beheersovereenkomst.

Als resultante is men nu in staat de grondonttrekking te berekenen. In tabel 1.1 wordt het netto-grondgebruik in het jaar 2000 gegeven, voor een uitgewerkte berekening wordt verwezen naar bijlage 3. In het onderzoek wordt grondonttrekking opgevat als het verlies in produktiepotentieel. Bijvoorbeeld: 1 ha beheersgebied geeft ten opzicht van gebruik zonder beperkingen een verlies van 35% aan produktiepotentieel of 0,35 ha grond, de verschuiving van beheers- naar reservaatgebied geeft een fictief verlies van 0,65 ha grond.

In het kader van de tweede fase en natuurontwikkeling zijn door de provincie voorgesteld 515 ha reservaatgebied, 100 ha beheersgebied en 255 ha natuurontwikkelingsgebied. In een overzicht - opgesteld door Bureau Landbouw, Landinrichting en Ontgrondingen - is gesplitst naar het huidige grondgebruik de locatie van de diverse arealen aangegeven (zie bijlage 2). Ten aanzien van de natuurontwikkelingsgebieden wordt analoog aan de reservaatgebieden geen agrarische produktie verondersteld.

In eerste instantie zal in een variant het gevolg van de aldus opgestelde plannen worden gemeten.

Bij de uitwerking wordt tot en met het jaar 2000 gerekend. De periode voor uitvoering van het Natuurbeleidsplan loopt echter tot en met het jaar 2020. Het totale effect van de plannen is dus niet binnen de prognose te onderzoeken. Aanneمة is dat de uitvoering van de plannen van het Natuurbeleidsplan vanaf heden lineair geschied. Dat wil zeggen dat jaarlijks een evenredig aandeel van de totale opgave geconcretiseerd wordt in de aangegeven verhouding naar reservaat-, beheers- en natuurontwikkelingsgebied. In de periode 1992 tot en met 2000 wordt met andere woorden 9/29 van het totale areaal van het Natuurbeleidsplan op Texel uitgevoerd: 160 ha reservaatgebied, 31 ha beheersgebied en 79 ha natuurontwikkelingsgebied.

In de tweede plaats zal een variant uitgewerkt worden met een nuancering op de plannen van het Natuurbeleidsplan. Daarbij wordt als uitgangspunt gesteld dat de uiteindelijke omvang van de reservaatgebieden uit de eerste en tweede fase van de Relatienota ongeveer gelijk moet worden aan de omvang van de beheersgebieden in beide fasen. Totaal bestaan de twee fasen uit 1.511 ha ($773 + 123 + 515 + 100$), hetgeen betekent dat ongeveer 755 ha reservaatgebied gerealiseerd zou moeten worden binnen de richtlijnen van de variant. De eerste fase heeft een begrenzing van 773 ha. In de berekening wordt de opgave uitgevoerd, zodat binnen de variant dan een areaal van 738 ha voor beheersgebied resteert. De natuurontwikkelingsgebieden worden in deze variant in de oorspronkelijke vorm en snelheid gerealiseerd. In variant twee vindt door de andere invulling tot en met het jaar 2000 een verschuiving plaats van 160 ha reservaatgebied (uit de tweede fase van de Relatienota) richting beheersgebied.

Tabel 1.1 Overzicht van de grondonttrekking *) bij de varianten tot en met het jaar 2000

	Basisvariant	Variant I	Variant II
Beheersgebied	117	148	308
Reserv.gebied	642	802	642
Nat.ontw.gebied	0	79	79
Totaal	759	1.029	1.029

*) Uitgaande van het feit dat anno 1991 6 ha beheers- en 131 ha reservaatgebied van de eerste fase al is gerealiseerd en dat er een correctie is toegepast voor de produktie op beheers- en reservaatgebieden.

1.4 Opbouw van het rapport

De volgorde van bespreking volgt in grote lijnen de opbouw in de drie uitgewerkte varianten, met dien verstande dat hieraan voorafgaand in het tweede hoofdstuk een algemene oriëntatie ten aanzien van de huidige situatie is opgenomen. Dit betekent dat een karakteristiek van het gebied en het ruimtelijke beleid, zover van belang voor Texel, geschetst zullen worden. Daarbij wordt vooral aandacht besteed aan de projecten die in het kader van het Natuurbeleidsplan door de provinciale overheid op het eiland zijn aangewezen. In het derde hoofdstuk wordt de actuele situatie van de primaire landbouw beschreven, met daarbij een verkenning van de meest recente ontwikkelingen. Het vierde hoofdstuk zal op basis van produktiviteit en marktontwikkelingen een verkenning geven van de autonome ontwikkeling van de land- en tuinbouw, ervan uitgaande dat slechts de eerste fase van het Relatienotabeleid geëffectueerd zal worden. In hoofdstuk vijf zal de vraag aan de orde komen welke invloed grondonttrekking mogelijk op de agrarische sector zal kunnen uitoefenen. Voor wat betreft de met de land- en tuinbouw samenhangende dienstverlenende bedrijven zal in hoofdstuk zes in algemene termen de gevoeligheid van de verschillende branches voor een aanpassing van het regionale produktiepotentieel beschreven worden. Door het relatief geringe verschil tussen beide varianten zal de verhandeling kwalitatief van aard zijn. Het zevende hoofdstuk tenslotte bevat de conclusies van het onderzoek.

2. Algemene oriëntatie

2.1 Inleiding

Dit gedeelte van de studie heeft tot voornaamste doelstelling een beeld van het gebied in zijn huidige situatie te geven. Achtereenvolgens zullen een algemene beschrijving van het eiland Texel en een beeld van het ruimtelijke beleid voor de middellange termijn aan de orde komen. Het is duidelijk dat binnen de context van deze studie niet gestreefd kan worden naar een uitgebreide analyse van de actuele situatie binnen het gebied. In relatie tot de doelstelling van het onderzoek is gekozen voor een uitwerking in beschrijvende vorm.

2.2 Karakteristiek van het gebied

Texel, het grootste Waddeneiland van Nederland, heeft een lengte van ruim 20 kilometer en een breedte van 8 à 9 kilometer. De totale oppervlakte is circa 16.300 hectare, waarvan iets meer dan de helft een landbouwkundige bestemming heeft. Het overige areaal wordt ingenomen door bebouwing, wegen en oppervlaktewater voor in totaal ongeveer 2.500 ha en natuurterreinen en dergelijke (in beheer bij Staatsbosbeheer, eigendom van Natuurmonumenten of eigendom van overige rechtspersonen) voor in totaal ongeveer 5.000 ha. Het landschap is divers, met afwisselend duinen, bossen, glooiend weidegebied en vlak polderland met daartussen kleinschalige natuurterreinen.

Op het eiland zijn drie economische activiteiten dominant. In de eerste plaats is dat de groeisector recreatie/toerisme met een omzet van ruim 100 miljoen gulden. In het recente verleden is de expansie van deze sector niet altijd even succesvol gereguleerd en is een gedeelte van de landbouwgrond daardoor "verloren gegaan" door recreatieve bebouwing. Onder andere via het Bestemmingsplan Buitengebied is een nadere uitbreiding van gemeentewege gelimiteerd. Ontwikkelingen in de sector zullen dan ook met name gezocht worden in verbeteren en verbreden van het aangeboden pakket en verruiming van het seizoen. Ten tweede de agrarische sector waarvan de berekende bruto-opbrengst naar informatie van de Gezamenlijke Landbouworganisaties 80 miljoen gulden op jaarbasis bedraagt en in de laatste plaats de visserij met een omzet van ongeveer 60 miljoen gulden per jaar 1).

Van de totale bevolking van 12.750 zielen wonen er ongeveer 5.400 in de grootste kern, Den Burg, ruim 4.050 in de overige zes

---

1) Mondelinge mededeling Gemeente Texel, september 1991.

dorpen en 3.300 verspreid op het eiland. Volgens opgave bestaat de beroepsbevolking in 1989 uit 3.775 personen waarvan 16 procent (610 personen) werkzaam is in de land- en tuinbouw en aanverwante bedrijven (mondelinge mededeling Bureau Arbeidsmarkt en Werkgelegenheid van Provincie Noord-Holland, september 1991). In 1990 stonden er gemiddeld circa 330 werklozen geregistreerd bij het Arbeidsbureau. Het werkloosheidspercentage van Texel, dat erg seizoengevoelig is vanwege de kortdurende behoefte in toerisme en landbouw (bollenteelt), wijkt gemiddeld weinig af van het landelijke percentage.

2.3 Ruimtelijk beleid

Dit korte overzicht van het ruimtelijke beleid gericht op Texel zal in grote lijnen de voornaamste beleidsnota's noemen, waarbij de drie relevante bestuurslagen achtereenvolgens gevolgd worden.

2.3.1 Gemeente

Het Bestemmingsplan Buitengebied (opgesteld in 1977) wordt gekenmerkt door een verdeling van het eiland in drie onderdelen, namelijk:

- agrarisch gebied (Jonge Polders);
- agrarisch gebied van landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke waarde (Oude Land);
- gebied van landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke waarde met agrarisch gebruik (Hooge Berg).

Een eerste wijziging van dit Bestemmingsplan zal in 1991 zijn beslag krijgen, waarbij de Beleidsnota Texelse Landbouw van De Gezamenlijke Landbouw Organisaties en Bloembollencultuur voor wat betreft het agrarische gedeelte een belangrijk uitgangspunt zal vormen 1). Daarnaast wordt het door de gemeente opgestelde Recreatiebasisplan uitgewerkt in het Bestemmingsplan Buitengebied. Uitgangspunt van het Recreatiebasisplan is een evenwichtige ontwikkeling van recreatie en toerisme op het eiland. Bij mogelijke ruimtelijke conflictsituaties is er voor de optie van zonering gekozen, met andere woorden een redelijke scheiding van functies. In het plan wordt van ieder gebied aangegeven welke hoofdfunctie aan de orde is. Centraal thema is daarmee een ongebreidelde expansie van bijvoorbeeld de woonfunctie (tweede huis, recreatieparken) in het landelijk gebied te voorkomen, de druk op natuur en landschap door toerisme te reguleren en concentratie van toerisme en recreatie tegen te gaan. Daarnaast is via het Basisplan het totale aantal overnachtingen van bezoekers geregu-

---

1) Mondelinge mededeling Gemeente Texel, september 1991.

leerd (om daarmee de stroom toeristen enigszins in te dammen). Daarnaast zijn intenties uitgesproken door de gemeente om een beleid te stimuleren naar kwalitatief hoogwaardig toerisme (Kuuroord Texel) en verlenging van het seizoen.

2.3.2 Provinciale overheid

Het Streekplan voor de Kop van Noord-Holland en Texel geeft als hoofddoelstelling van het ruimtelijk beleid handhaving en het mogelijk verbeteren van het leefklimaat in het gebied. Behoud en ontwikkeling van natuur en landschap in het gehele streekplangebied wordt nagestreefd. Het Provinciale beleid is voor Texel gericht op het veilig stellen van de karakteristieke landschappelijke kenmerken. Behoud van het grasland is vanuit landschappelijke en ecologische optiek van belang. Vanuit deze doelstelling is een aangepaste bedrijfsvoering voor de graslanden van de Hooge Berg (ten zuiden en ten oosten van Den Burg) en voor een aantal percelen rond Cocksdorp wenselijk. Middels de begrenzing van de eerste fase van de Relatienota is voor grote delen van dit gebied al een andere landbouwkundige aanwending voorbestemd. Tenslotte bepleit de nota voor bepaalde gebieden op het eiland het omzetten van grasland in bouwland aan banden te leggen.

2.3.3 Rijksoverheid

De Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening Extra (Vinex; Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 1991) heeft tot doel op een hoog abstractieniveau het ontwikkelingsperspectief van een gebied te schetsen. Thema daarbij is het duurzaam handhaven en/of ontwikkelen van de ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied. Voor Texel wordt in de Vinex gekozen voor de zogenaamde blauwe koers, hetgeen wil zeggen dat een nadere verweving van de aanwezige functies (landbouw, natuur, recreatie) wordt nagestreefd. Een redelijke spanning met de gemeentelijke beleidslijnen is aanwezig, omdat daarin een scheiding wordt voorgestaan.

Het Natuurbeleidsplan, met een planperiode van 30 jaar, (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1990) heeft als doel het realiseren van een ruimtelijk stabiele, duurzaam te behouden Ecologische Hoofdstructuur: een samenhangend netwerk van gebieden met hoge actuele natuurwaarden en gebieden met goede mogelijkheden voor natuurontwikkeling. De totstandkoming van de Hoofdstructuur moet door een aantal instrumenten worden ondersteund. In het kader van deze studie zijn voornamelijk de activiteiten binnen de Relatienota en de natuurontwikkelingsgebieden interessant. Bij de laatste gaat het om gebieden in agrarisch gebruik met reële perspectieven voor de ontwikkeling van natuurwaarden. Verondersteld wordt dat deze gronden geheel aan de landbouwproductie worden onttrokken.

Verwerving van gronden kan binnen het kader van de Relatienota geschieden. Uit de zogenaamde eerste fase resteert nog een bepaalde opdracht, terwijl daar op voorstel van Gedeputeerde Staten in het kader van het Natuurbeleidsplan een tweede fase aan wordt toegevoegd. Op Texel is in het kader van de eerste fase 773 ha reservaatgebied en 123 ha beheersgebied begrensd.

Voor de tweede fase en natuurontwikkeling zijn door de Provincie 515 ha reservaatgebied, 100 ha beheersgebied en 255 ha natuurontwikkelingsgebied voorgesteld. In een overzicht - opgesteld door Bureau Landbouw, Landinrichting en Ontgrondingen - is gesplitst naar het huidige grondgebruik de locatie van de diverse arealen aangegeven (zie bijlage 2).

3. De land- en tuinbouw in 1990

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal een schets van de huidige primaire land- en tuinbouw op Texel worden gegeven. In grote lijnen zal daarbij op de Beleidsnota van de Gezamenlijke Landbouworganisaties en Bloembollencultuur (1991) worden voortgeborduurd. Basis voor de beschrijving van de sector vormt de CBS-landbouwteiling, aangevuld met materiaal van het zogenaamde Boekhoudnet van LEI-DLO.

3.2 Beschrijving actuele agrarische ontwikkeling

In deze paragraaf wordt een beschrijving gegeven van de situatie in de landbouw anno 1990. Hierbij worden de cijfers uit 1990 afgezet tegen de cijfers van 1985 zodat een indruk wordt verkregen van de ontwikkelingen in de Texelse landbouw.

3.2.1 Aantal bedrijven, grondgebruik en aanwezige veestapel

Uit tabel 3.1 blijkt dat het aantal bedrijven op Texel met 11% is afgenomen in de periode '85-'90. Voor de provincie Noord-Holland geldt een vergelijkbaar percentage. De afname van het aantal bedrijven op Texel heeft zich bij de grotere bedrijven relatief minder sterk gemanifesteerd dan bij de kleinere bedrijven. Het aantal grotere bedrijven heeft tevens beschikking over meer

Tabel 3.1 Verdeling bedrijven, grond en produktie in 1985 en 1990

	Aantal		Opp. cultuur- grond		Produktieom- vang nge b)	
	1985	1990	1985	1990	1985	1990
Grote bedrijven a)	251	229	7.858	7.977	17.114	18.200
Kleine bedrijven a)	104	86	666	496	1.139	869
Totaal	355	315	8.525	8.472	18.253	19.069

a) Onderscheid grote en kleine bedrijven is gebaseerd op een grens van 20 nge per bedrijf; b) Voor verklaring van het begrip nge, zie bijlage 1.

Bron: Landbouwteiling CBS, LEI-bewerking.

grond gekregen en heeft daarmee een grotere produktie weten te realiseren. Het aantal kleinere bedrijven heeft beschikking over minder grond gekregen, waardoor de produktie ook verder afneemt.

Wanneer er onderscheid tussen hoofd- en nevenberoepsbedrijven gemaakt wordt, blijkt dat deze laatste groep de afgelopen vijf jaar is toegenomen van 10% tot 18% van het totaal aantal bedrijven. De gemiddelde produktieomvang op deze bedrijven (nge/bedrijf) bedraagt ongeveer 20 nge. Het overgrote deel van het aantal nevenberoepsbedrijven, 75%, zijn bedrijven met een produktie van minder dan 20 nge/bedrijf.

Het totale beeld voor Texel is dat bij een ongeveer gelijk-blijvend areaal cultuurgrond er door minder bedrijven meer geproduceerd wordt. Dit betekent dat er op de resterende bedrijven sprake is geweest van schaalvergroting.

De Texelse landbouwproduktie vindt overwegend plaats op jonge zeeklei- en zandgronden. Afhankelijk van hun ligging zijn deze gronden meer of minder kalk- en humusrijk. Verder heeft het eiland een gunstig klimaat dat gekenmerkt wordt door meer zonuren en minder regen dan gemiddeld genomen in heel Nederland.

Tabel 3.2 Grondgebruik (ha) in 1985 en 1990

Grondgebruik	1985	1990
Grasland	4.725	4.260
Voedergewassen	425	399
Overig bouwland	2.769	3.160
Tuinbouw open grond	516	586
Overig	90	67
Totaal	8.525	8.472

Bron: Landbouwtelling CBS, LEI-bewerking.

Het grondgebruik is op Texel sterk veranderd. Het areaal grasland is met bijna 10% afgenomen. Aangezien het totale areaal cultuurgrond nauwelijks is veranderd, blijkt dat het vroegere grasland een andere bestemming heeft gekregen waarmee een hoger saldo gerealiseerd kan worden. Dit moet met name gezocht worden in de categorie overig bouwland (toename van het areaal pootaard-appelen en granen) en tuinbouw open grond (toename van het areaal narcissen en lelies), zie tabel 3.3.

Deze omzetting van grasland richting bouwland en bollenteelt is mede mogelijk gemaakt door de superheffing waardoor er een kleinere melkveestapel op het eiland is gekomen en de vrijgekomen ruimte slechts in beperkte mate is opgevuld door ander vee. Op de melkveehouderijbedrijven blijkt naast grasland een groeiend percentage van het areaal gebruikt te worden voor de teelt van ande-

Tabel 3.3 *Bouwland en tuinbouw open grond uitgesplitst naar de verschillende gewassen in 1985 en 1990*

	1985		1990	
	ha	%	ha	%
Bouwland	3.194	-	3.559	-
- (poot-)aardappelen	761	24	957	27
- granen	589	18	954	27
- suikerbieten	582	18	584	16
- overig	1.262	40	1.064	30
Tuinbouw open grond	516	-	586	-
- narcissen	192	37	244	42
- lelies	47	9	98	17
- tulpen	74	14	88	15
- overig	203	39	156	27

Bron: Landbouwtelling CBS, LEI-bewerking.

re gewassen. Ondanks de daling van het totale grondareaal op melkveehouderijbedrijven van 5.033 naar 4.766 ha neemt de teelt van overige gewassen toe van 979 naar 1.249 ha. Het areaal dat voor de maisteelt gebruikt wordt daalt enigszins, van 271 naar 214 ha.

Om een indruk te krijgen van de veestapel wordt verwezen naar tabel 3.4. Hieruit blijkt dat door invoering van de superheffing en de toenemende produktie per melkkoe het aantal melkkoeien met 28% is afgenomen. Deze ruimte is gedeeltelijk opgevuld door mestvee (+ 30%) en schapen (+ 9%). Ondanks deze opvulling is er een vrije ruimte van zo'n 1.300 gve (grootvee-eenheden, voor verklaring zie bijlage 1) op het eiland ontstaan. Dit geeft de mogelijkheid om grasland voor andere, hoger renderende teelten aan te wenden.

Tabel 3.4 *Omvang van de veestapel in 1985 en 1990 (in stuks)*

Diersoort	1985	1990
Melkkoeien	6.110	4.385
Jongvee (inclusief stierenfokkerij)	4.875	4.263
Mestvee	1.918	2.501
Schapen	33.345	36.275

Bron: Landbouwtelling CBS, LEI-bewerking.

3.2.2 Indeling naar bedrijfstypen

In tabel 3.5 wordt een overzicht gegeven van een indeling van de bedrijven naar de verschillende bedrijfstypen op het eiland en hun bijbehorende kenmerken. Opvallend hierbij is de toename van het aantal bloembollenbedrijven en sterke afname van de melkveehouderijbedrijven. De beschikbare grond op Texel is van melkveehouderijbedrijven richting bloembollenbedrijven en de categorie overige bedrijven gegaan. Verder blijkt het aandeel van de akkerbouw- en melkveehouderijbedrijven in de produktieomvang te zijn afgenomen. Een sterke toename valt te zien bij de bloembollenteeltbedrijven en overige grote bedrijven.

Wanneer er gekeken wordt naar de categorie overige bedrijven blijkt dat een kleine toename van het aantal bedrijven gepaard is gegaan met een sterke uitbreiding van de oppervlakte cultuurgrond en de produktieomvang. Hierbij moet opgemerkt worden dat in deze groep een groot aantal gemengde bedrijven zit.

Tabel 3.5 Aantal bedrijven per type, oppervlakte cultuurgrond en produktieomvang in 1985 en 1990

Type	Aantal bedrijven		Oppervlakte cultuurgrond		Produktie omvang nge	
	1985	1990	1985	1990	1985	1990
Akkerbouwbedrijven	40	35	1.870	1.938	4.032	3.497
Melkveebedrijven	83	52	2.719	1.797	5.061	3.153
Schapenbedrijven	14	12	279	279	499	466
Bloembollenbedrijven	32	47	429	734	2.305	4.323
Overige grote bedrijven *)	82	83	2.562	3.228	5.217	6.760
Bedrijven < 20 nge	104	86	666	496	1.139	869
Totaal	355	315	8.525	8.472	18.253	19.069

*) In verband met privacy-gevoeligheid zijn deze cijfers inclusief de fruit-, glastuinbouw- en overige tuinbouwbedrijven.

Bron: Landbouwtelling CBS, LEI-bewerking.

3.2.3 De geschatte inkomenssituatie

De arbeidsopbrengst van bedrijven op Texel is geraamd op basis van gegevens uit het LEI-boekhoudnet over de jaren 1985/86 tot en met 1988/89 en een aantal actuele kenmerken van de bedrijven. Per bedrijfstype is een meervoudig lineair regressiemodel geschat, waarbij de arbeidsopbrengst afhankelijk is van kenmerken die betrekking hebben op de bedrijfsomvang, de intensiteit en de produktiesamenstelling (zie bijlage 1).

De schatting is gebaseerd op alle land- en tuinbouwbedrijven in het boekhoudnet. Voor de bedrijven onder 20 nge kunnen geen betrouwbare schattingen van de arbeidsopbrengst worden gemaakt aangezien geen bedrijven met een omvang van minder dan 80 sbe (ongeveer overeenkomend met 20 nge) in het boekhoudnet zijn opgenomen. Ook van de schapenbedrijven, van redelijke importantie op het eiland, zijn geen accurate schattingen te maken, omdat dergelijke bedrijven onvoldoende in het boekhoudnet zijn vertegenwoordigd. Voor deze bedrijven is de gemiddelde arbeidsopbrengst per sbe van alle boekhoudbedrijven over de laatste vier jaar aangehouden (dfl. 325,- per sbe). Ook voor de overige bedrijven is voor een dergelijke berekening gekozen.

In tabel 3.6 wordt voor de verschillende bedrijfstypen de produktieomvang per bedrijf en de arbeidsopbrengst per bedrijf en per arbeidsjaareenheid weergegeven.

Tabel 3.6 Inkomenssituatie op de verschillende bedrijven in 1989

Type	Aantal bedrijven	Nge/ bedrijf	Arbeitsopbrengst	
			/bedrijf	/aje
Akkerbouwbedrijven > 20 nge	35	97	39.000	16.000
Melkveeh. bedr. > 20 nge	57	59	69.000	36.000
Schapenbedrijven > 20 nge	10	43	50.000	34.000
Bloembollenbedr. > 20 nge	50	88	152.000	77.000
Overige bedrijven > 20 nge	85	75	55.000	29.000
Alle bedrijven > 20 nge	237	76	76.000	39.000

Bron: Boekhoudnet, LEI.

Uit tabel 3.6 blijkt dat de gemiddelde omvang van de produktie op de verschillende bedrijfstypen niet maatgevend is voor de arbeidsopbrengst per arbeidsjaareenheid. De akkerbouwbedrijven weten een grotere produktie per bedrijf te realiseren dan de bloembollenbedrijven. Echter door de lage opbrengsten die zij voor hun produkten krijgen is hun arbeidsopbrengst per arbeidsjaareenheid het laagst van alle bedrijfstypen (uitgezonderd de kleine bedrijven). Deze lagere opbrengst is een gevolg van de lage toegevoegde waarde.

3.2.4 Arbeidssituatie in de landbouw

Om een indruk te krijgen van de werkgelegenheid in de primaire landbouw wordt in tabel 3.7 en 3.8 een overzicht gegeven het aantal arbeidskrachten die werkzaam zijn op de landbouwbedrijven. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar bedrijfshoofden

Tabel 3.7 Bedrijven met een bedrijfshoofd jonger dan 55 jaar en bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 55 jaar met een opvolger in 1985 en 1989

Type	Aantal bedrijven		Opp. cultuur grond (ha)		Arbeidskrachten a)	
	1985	1989	1985	1989	1985	1989
Akkerbouwbedrijven	28	25	1.253	1.298	59	52
Melkveehouderijbedrijven	71	48	2.345	1.654	124	78
Schapebedrijven	7	7	165	196	13	10
Bloembollenbedrijven	25	43	362	689	44	69
Overige bedr. >20 nge b)	72	74	2.267	2.671	124	125
Bedrijven <20 nge	55	41	280	230	64	32
Totaal	258	238	6.666	6.745	428	366

a) Aantal arbeidskrachten werkzaam op het bedrijf voor gemiddeld meer dan 15-20 uur per week; b) Vanuit privacy-oogpunt zijn deze cijfers inclusief de fruit-, glastuinbouw- en overige tuinbouwbedrijven.

Bron: Landbouwtelling CBS, LEI-bewerking.

ouder dan 55 jaar met opvolger of bedrijfshoofden jonger dan 55 jaar en bedrijfshoofden ouder dan 55 jaar zonder opvolger. Van deze laatste groep wordt verwacht dat zij in het jaar 2000 niet meer actief zullen zijn in de landbouw.

Tabel 3.8 Bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 55 jaar en geen opvolger in 1985 en 1989

Type	Aantal bedrijven		Opp. cultuur grond (ha)		Arbeidskrachten *)	
	1985	1989	1985	1989	1985	1989
Akkerbouwbedrijven	12	10	616	594	26	11
Melkveehouderijbedrijven	12	9	374	253	21	14
Schapebedrijven	7	3	114	78	8	4
Bloembollenbedrijven	7	7	67	66	11	8
Overige bedrijven >20 nge	10	11	300	266	13	15
Bedrijven <20 nge	49	41	387	230	42	34
Totaal	97	81	1.859	1.488	121	86

*) Aantal arbeidskrachten werkzaam op het bedrijf voor gemiddeld meer dan 15-20 uur per week.

Bron: Landbouwtelling CBS, LEI-bewerking.

In tabel 3.7 is de groep weergegeven waarvan de bedrijfs-
hoofden jonger zijn dan 55 jaar of ouder zijn dan 55 jaar maar
dan beschikken over een opvolger. De afgelopen vijf jaar blijkt
in deze groep het aantal bedrijven te zijn afgenomen bij een toe-
nemende oppervlakte cultuurgrond. Het aantal overblijvende land-
bouwbedrijven heeft een schaalvergroting doorgevoerd. De regelma-
tige arbeid in deze groep neemt ook af ondanks de toenemende be-
hoefte op de bloembollenbedrijven. Wanneer de beperking van ge-
middeld 15-20 uur per week werkzaam op het bedrijf wordt opgege-
ven, blijkt dat het aantal werkzame personen in de landbouw te
zijn toegenomen van 546 in 1985 tot 604 in 1989. De toename moet
volledig worden toegeschreven aan de groeiende arbeidsbehoefte in
de bloembollenteelt. Deze behoefte wordt gekenmerkt door zijn
seizoensgebonden karakter.

Tabel 3.8 geeft een overzicht van het aantal bedrijven waar-
van kan worden verwacht dat zij de komende 10 jaar verdwenen zul-
len zijn. Hierdoor komt op korte termijn bijna 1.500 ha vrij om
over de resterende bedrijven te verdelen (schaalvergroting). Ver-
der zal de werkgelegenheid in de primaire landbouw verder afne-
men.

In 1989 waren er op alle Texelse bedrijven 452 arbeidskrach-
ten voor meer dan 15-20 per week actief op de landbouwbedrijven.
Samen met de agrarische dienstverlenende en aanverwante bedrijven
is dit aantal 610, 16% van de Texelse beroepsbevolking. Landelijk
is dit percentage slechts 4,6% (Kamer van Koophandel Alkmaar,
1991).

3.2.5 Mestsituatie

Texel heeft geen problemen met de afzet van de op het eiland
geproduceerde mest. De produktie is lager dan de maximaal toege-
stane fosfaataanwending en betekent dat er zelfs van het vaste-
land mest zou kunnen worden aangevoerd (Landbouwtelling CBS,
LEI-bewerking).

De mestproduktie is in vijf jaar afgenomen van 342 ton fos-
faat (circa 40 kg/ha) door 189 bedrijven in 1985 tot 268 ton fos-
faat (circa 30 kg/ha) door 152 bedrijven in 1990. Dit bij een
maximaal toegestane fosfaataanwending van 1731 ton in 1985 en
1659 ton in 1990. Het aantal bedrijven met een overschot is afge-
nomen van vijf naar twee. Dit overschot wordt vanzelfsprekend af-
gezet op het eiland zelf omdat er een groot aantal tekortbedrij-
ven is.

4. De land- en tuinbouw rond het jaar 2000: de autonome ontwikkeling

4.1 Inleiding

Het doel van dit hoofdstuk is de te verwachten ontwikkelingen in de primaire sector in de periode tot en met het jaar 2000 aan te geven. In dit gedeelte wordt aangenomen dat tot en met de eeuwwisseling geen gevolg wordt gegeven aan de uitvoering van de projecten van het Natuurbeleidsplan (tweede fase van de Relatienota en natuurontwikkeling), maar de reeds begrensde gebieden van de eerste fase van de Relatienota voor het jaar 2000 in totaliteit is uitgevoerd.

Wegens de vele onzekerheden ten aanzien van de toekomstige economische, technologische en landbouwpolitieke ontwikkelingen moeten de gepresenteerde resultaten niet op hun absolute waarde worden beoordeeld, maar meer als indicatief voor de nieuwe situatie worden beschouwd.

4.2 Algemeen wettelijk kader

Met de invoering van de Beschikking Superheffing is productiegroei in de melkveehouderij gereguleerd. De hoogte van de ingestelde heffing is dusdanig dat het bedrijfseconomisch niet rendoert om dit quotum te overschrijden. Gezien het feit dat er op EG-niveau nog immer een overschot aan melk is en de afzet dus deels met subsidie op de wereldmarkt plaatsvindt mag worden aangenomen dat de quotering van de melkproductie in de komende jaren zal blijven bestaan. Voor de situatie in het jaar 2000 wordt aangehouden dat ten opzichte van de situatie in 1990 de hoeveelheid heffingsvrije melk met in totaal 5% wordt gekort.

De Meststoffenwet en de Wet Bodembescherming leggen beperkingen op aan ontwikkelingen in de veehouderijsector. Gefaseerd worden normen ingevoerd ten aanzien van de hoeveelheid dierlijke mest die per hectare uitgereden mag worden. De structuur van de veehouderij op Texel is evenwel zodanig dat weinig bedrijven een mestoverschot hebben. Voor het gehele gebied behoeft op dit moment dan ook geen sprake te zijn van een overschotsituatie omdat de bedrijven zonder surplus in staat (en bereid) zijn de mest van bedrijven met een overschot af te nemen.

4.3 Afzetperspectieven

De ontwikkelingen van de agrarische sector op nationaal en op Texels niveau worden in belangrijke mate bepaald door de afzetperspectieven van de producten. Voor een aantal producten, die

onder de EG-marktordening vallen, worden deze grotendeels bepaald door het landbouwbeleid van de Gemeenschap. De ontwikkelingen zijn beschreven in het rapport "Regionale Grondbalansen; een verkenning van de behoefte aan en de beschikbaarheid van grond tot en met het jaar 2000" (Bethe, 1991).

In het kader van dit onderzoek worden slechts in vogelvlucht voor de dominante produkten van de sector de lijnen aangegeven. Ten aanzien van de akkerbouw gaat het in het Texelse bouwplan ruwweg om een viertal gewassen, namelijk suikerbieten, granen, (poot)aardappelen en graszaden. Daarnaast wordt zowel op gespecialiseerde bedrijven als op akkerbouwbedrijven een redelijk areaal bloembollen verbouwd.

Een belangrijke aanbeveling van de Structuurnota Landbouw (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1990) geldt de "opdracht" om qua marktsegment niet in het goedkope bulksegment te blijven steken, maar kwalitatief hoogwaardige eindprodukten af te leveren (hogere toegevoegde waarde en perspectiefvolle marktpositie). De samenstelling van het bouwplan op het eiland vertoont een redelijk aandeel van dergelijke produkten (pootaardappelen, graszaden en bloembollen). Voor een deel van het bloembollenareaal is een verandering in gewas voorstelbaar, daar over het algemeen de prijsvorming en de kwaliteit van de gemiddelde narcissenbol van Texel matig genoemd moet worden. Dat is deels het gevolg van het feit dat het gewas op akkerbouwmatige wijze door minder gespecialiseerde bedrijven wordt verbouwd. Voorts zullen er in het kader van de agrificatie nieuwe gewassen (vlas, hennep, koolzaad, etcetera) in de vruchtwisseling kunnen worden opgenomen, maar gezien de kleine interne markt, met verhogende transportkosten naar het vasteland, zijn de mogelijkheden daartoe redelijk beperkt. De huidige vleesproductie in de Gemeenschap is groter dan de vraag. Door vermindering van de melkveestapel (extra kortingen op het melkquotum) zal op termijn enige ruimte op de markt ontstaan, in het bijzonder voor kwalitatief beter rundvlees. Ten aanzien van de schapenstapel is een lichte toename van het aantal dieren niet ondenkbaar. Ondanks verscherping van de concurrentie op de Europese markt (met een sterke uitbreiding van de productie in het Verenigd Koninkrijk en Ierland) is de Gemeenschap nog niet zelfvoorzienend en zijn er voldoende mogelijkheden voor het op peil houden van het huidige marktsegment.

4.4 Produktiviteitsontwikkeling

In het verleden is het produktieniveau per eenheid oppervlakte en per dier in de Nederlandse land- en tuinbouw aanzienlijk toegenomen. Nieuwe mogelijkheden in de sfeer van biotechnologie, selectie en veredeling zullen een rol spelen. Naast reeds bestaande mogelijkheden tot produktieverhoging, die een zekere inpassingstijd nodig hebben, alvorens in de praktijk te kunnen worden ingezet. Voor het komende decennium is er geen reden om te

veronderstellen dat de trend in de veehouderij en de tuinbouw zich significant zal wijzigen. In een gedeelte van de akkerbouw ligt de zaak wat minder eenvoudig. Als gevolg van de regelgeving in het kader van het Meerjarenplan Gewasbescherming (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1991) zal de ontwikkeling naar een hogere produktie per hectare zich wat langzamer verder ontwikkelen.

De melkproduktie per koe zal volgens Douw, Van der Giessen en Post (1987) voorlopig blijven stijgen met jaarlijks 1,5 procent. De stijging van de produktie op het eiland loopt daaraan parallel, hetgeen betekent dat tot en met het jaar 2000 het landelijke groeipercentage wordt overgenomen. Bij een gemiddelde melkgift in 1990 van ongeveer 7.200 kg (Beleidsnota Texelse Landbouw, 1991) wordt voor het jaar 2000 een gemiddelde gift van 8.350 kg per dier aangenomen.

4.5 Toekomstige agrarische produktie

4.5.1 Graasdierhouderij

De ontwikkelingen in de graasdierhouderij worden voor een groot deel beheerst door de produktiebeperkende maatregelen in de melkveehouderij. Tot de eeuwwisseling wordt aangenomen dat in totaal een korting van 5% ten opzichte van de toegelaten melkproduktie in 1990 zal worden toegepast. In het gebied is in 1990 in totaal ongeveer 28 miljoen kg melkquotum. Transacties van de afgelopen tijd hebben aangetoond dat bedrijven op het eiland in staat zijn en bereid waren de bij bedrijfsbeëindiging vrijkomende rechten volledig over te nemen. Voor de situatie in het jaar 2000 is daarom gekozen voor in ieder geval een behoud van de huidige produktierechten. Het is echter tevens mogelijk, gezien de redelijk sterke positie van de melkveehouderij, dat extra melkquotum naar het eiland verplaatst wordt via bijvoorbeeld grondaankopen op het vasteland. Als uiteindelijke hoeveelheid melkquotum kan in die variant bijvoorbeeld 29,2 miljoend quotum worden aangehouden 1). Bij het verwachte kortingspercentage betekent dat respectievelijk dat de hoeveelheid heffingsvrije melk op het eiland 26,60 en 27,75 miljoen kg bedraagt. Het is aannemelijk dat ook in de toekomst vooral op de quotering zal worden gereageerd door aanpassing van de melkveestapel en een stijging van de melkgift. In paragraaf 4.3 is voor de gemiddelde melkgift een voorspelling gegeven. Confrontatie met de hoeveelheid melkquotum levert, bij de overweging dat het totale toegestane quotum ook daadwerkelijk volgemolken zal worden, een melkveestapel van respectievelijk 3.186 en 3.323 melkkoeien op. Ter vereenvoudiging wordt het ge-

---

1) Mondeling mededeling Consulentschap voor de Landbouw in Noord-Holland, 1991.

middelste aangehouden en wordt aangenomen dat in het jaar 2000 op Texel 3.250 melkkoeien zijn. Ten opzichte van de situatie in 1990 geeft dat een daling met 1135 dieren, ofwel een percentage van 25,9%. Wanneer een eventuele stijging van de produktie van gras en voedergewassen per hectare wordt genegeerd is door grondonttrekking de daling van het areaal tot en met 2000 totaal 582 ha, met andere woorden een daling van 12,5%. De verhouding tussen beide percentuele waarden maakt duidelijk dat de ruwvoerproduktie na realisering van de eerste fase van de Relatienota geen probleem zal opleveren, mede dankzij de stijging van de produktiviteit.

Samenhangend met de neergaande trend in het aantal melkkoeien zal de grootte van de jongveestapel tevens afnemen. Aangenomen wordt dat het aantal stuks jongvee per 100 koeien in 2000 circa 95 zal bedragen. Voor het jaar 2000 wordt dan een aantal stuks jongvee van 3.088 dieren voorspeld. Uit bedrijfseconomisch perspectief (kosten voederplaats) lijkt het interessant een opengevallen plaats in de stal als gevolg van het dalen van de melkveestapel op te vullen met mestvee. Deze relatie wordt dan los gezien van markt- en prijsontwikkeling, die binnen deze werkwijze slechts de uitbreiding van de veestapel met extra dieren zou beïnvloeden. Door de daling van het aantal melkkoeien komen 1.135 koeplaatsen vrij, waarvan 311 op bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 55 jaar zonder opvolger. Uitgangspunt in de prognose is dat laatstgenoemde plaatsen voor de sector verdwijnen, zodat 824 plaatsen opgevuld kunnen worden. Dat betekent dat de huidige mestveestapel zou kunnen worden uitgebreid tot 3.325 dieren.

De laatste sector van de graasdierhouderij, de schapenhouderij, is vanouds sterk aan Texel verbonden. In tegenstelling tot andere delen van het land zijn er op het eiland procentueel meer bedrijven gespecialiseerd in deze sector. Het rendement van de sector zal bepalen hoe groot de omvang van de schapenstapel in toekomst zal worden. Mogelijkheden voor uitbreiding van de schapenhouderij liggen bijvoorbeeld op de gebieden met een scheurverbod en de toekomstige reservaatgebieden. Uitgangspunt bij de voorspelling is de overweging dat de trend uit de onderzoeksperiode in vertraagde vorm wordt doorgetrokken.

Tabel 4.1 Ontwikkeling van de graasdierhouderij op Texel in de periode 1985-2000 naar diersoort

	1985	1990	2000
Melkkoeien	6.110	4.385	3.250
Jongvee	4.875	4.263	3.088
Mestvee	1.918	2.501	3.325
Schapen	33.345	36.275	39.275
Gve	12.059	10.793	10.099

Mochten er in de toekomst ontwikkelingen zijn die bijvoorbeeld het graslandgebruik nader reguleren (en extensiveren) zal dat in het geval van Texel aanleiding geven tot vermindering van het aantal dieren. Daarbij zullen met name het mestvee en de schapen als sluitpost fungeren. De schapen zijn dieren die ook op marginale gronden gehouden kunnen worden, zodat een verlaging van het aantal stuks mestvee dan in de lijn der verwachtingen ligt.

4.5.2 Akkerbouw en bollenteelt

In de plantaardige sector zal op landelijke schaal de akkerbouw aan belang inboeten. Echter, op het eiland zal de sector naar verhouding aan belang winnen. Een aantal zaken spelen daarbij een rol. In de eerste plaats de noodzaak om granen op te nemen in de vruchtwisseling. Een ander gewas ("vierde teelt") als alternatief lijkt binnen korte termijn niet aanwezig te zijn. De quotering van de suikerbieten via Brussel maakt een wisseling in het areaal niet erg voorspelbaar en onvoordelig. De gerichtheid van de akkerbouw op gewassen met een hoge toegevoegde waarde als bloembollen en pootaardappelen speelt eveneens een rol. De markt voor dergelijke producten ziet er op middellange termijn niet ongunstig uit.

De plantaardige produktie op Texel vindt over het algemeen plaats op weinig gespecialiseerde bedrijven, hetgeen betekent dat het bouwplan al een zodanige vorm heeft als voor de toekomst binnen het Meerjarenplan Gewasbescherming wordt voorgeschreven. De gevolgen van de invoering van strakkere milieumaatregelen zijn dan ook voor Texel ingrijpend. Tenslotte blijkt dat het netto potentiële areaal voor bloembollen (dat betekent gecorrigeerd voor natuurgebieden, stedelijke bebouwing en voor gebieden met onvoldoende wateraanvoermogelijkheden) geschat kan worden op 1.150 hectare (Huinink, 1989) en er dus nog mogelijkheden zijn het areaal van de teelt uit te breiden. Deze stijging moet vanwege vruchtwisselingseisen, grote waterbehoefte en belemmeringen vanuit behoud van natuurwaarden (bijvoorbeeld scheurverbod) niet bijzonder hoog worden ingeschat.

4.5.3 Produktieomvang naar produktierichting

Met de produktie van de land- en tuinbouw in 1990, de ontwikkeling in de afzetmogelijkheden en de ontwikkeling van de produktie per oppervlakte-eenheid of dier kan een schatting gemaakt worden van de produktiecapaciteit in het jaar 2000. In deze paragraaf zal de ontwikkeling in nge aangegeven worden voor de onderscheiden hoofdtakken. In tabel 4.2 is een overzicht gegeven van de ingeschatte ontwikkelingen.

Een belangrijke verandering in de ontwikkeling van de produktieomvang in het gebied is de verwachte afname van het aantal melkkoeien (en daarmee samenhangend van het aantal stuks jongvee). Deze afname wordt slechts ten dele gecompenseerd door een

toename van het aantal stuks mestvee. Het gevolg is dat het produktievolume in de graasdierhouderij aanzienlijk zal dalen.

Wat betreft de bollenteelt is een groei van de produktieomvang te verwachten door ten eerste een vergroting van het areaal en daarnaast een intensivering van de teelt. In de akkerbouw zal de omvang zich waarschijnlijk op het huidige niveau stabiliseren. Een aantal gewassen is door quotering (suiker) en vruchtwisselingseisen (granen) qua areaal relatief gefixeerd. Een groei van het meest waarschijnlijke alternatieve gewas - pootaardappelen - is gezien de verscherping van het milieubeleid niet te verwachten. De kleinere sectoren op het eiland zullen de komende jaren niet in staat zijn zich explosief te ontwikkelen. De geografische ligging (transportkosten, afstand/tijd naar veiling) maakt dat niet eenvoudig. Een geringe uitbreiding van de tuinbouwsectoren is wel in de prognose opgenomen.

Tabel 4.2 Ontwikkeling van de produktieomvang naar produktie richting tussen 1990 en 2000

Produktietak	1990		2000	
	nge	%	nge	%
Graasdierhouderij	7.845	41,1	6.700	35,4
Hokdierhouderij	54	0,3	50	0,3
Akkerbouw	5.509	28,9	5.500	29,0
Bollenteelt	5.596	29,3	6.500	34,3
Glastuinbouw	50	0,3	100	0,5
Overige tuinbouw	15	0,1	100	0,5
Totaal	19.069	100,0	18.950	100,0

4.6 Areaal cultuurgrond en het grondgebruik

De totale oppervlakte cultuurgrond zal het komende decennium afnemen door aanspraken van niet-agrarische functies (uitbreiding bebouwingen en infrastructurele werken) en de oppervlakte die in het kader van de Relatienota wordt verworven. Ten behoeve van de niet-agrarische functies wordt volgens het Bestemmingsplan Buitengebied tot en met het jaar 2010 in totaal 100 hectare "gereserveerd". Bij de verwachting dat de claims gelijkmatig aan de orde zullen komen betekent dat een behoefte aan cultuurgrond tot en met het jaar 2000 van 50 hectare. Naar ratio zal deze claim over de belangrijkste arealen op het eiland verdeeld worden, waardoor 26 ha grasland, 21 ha bouwland en 3 ha bollenland aan de land- en tuinbouw onttrokken zal worden.

Bij de voorspelling van het grondgebruik na verwerving van gronden ten behoeve van de eerste fase van de Relatienota wordt een correctie op de produktie in de beheers- en de reservaat-gebieden toegepast. Het doel is dan niet om het absolute areaal cultuurgrond te voorspellen, maar inzicht te geven in de gevolgen voor het produktiepotentieel. Centraal bij de exercitie staat de aanname dat de produktie van grasland met een beheersovereenkomst gemiddeld op 65% van het theoretisch haalbare niveau komt te liggen. Voor reservaatgebieden wordt geen agrarische produktie verondersteld. Een uitwerking van de berekening is gegeven in bijlage 3. Bij de splitsing van de gebieden naar type grondgebruik is uitgegaan van een opgave door het Bureau Landbouw, Landinrichting en Ontgrondingen (bijlage 2). Hierbij wordt een verschuiving van 100 ha ten faveure van de teelt van bloembollen verondersteld op basis van de marktverwachtingen. Daarbij wordt aangenomen dat deze winst geheel afkomstig is van het bouwland. De grondonttrekking bedraagt bij de basisvariant dan in totaal 633 ha, waarvan maar liefst 576 ha nu in gebruik is als grasland. Samen met een verlies van 6 ha voedergewassen neemt het areaal ten behoeve van de graasdierensector af met 582 ha.

Tabel 4.3 Ontwikkeling van het grondgebruik (uitgedrukt in produktievolume) in Texel in de periode 1990/2000 bij grondonttrekking in het kader van de eerste fase van de Relatienota (in hectare)

Grond- gebruik	1990	Periode 1990-2000				2000
		niet- agrar. claims	reserv. gebied	beheers- gebied		
Grasland	4.260	26	337	177	36	3.684
Voedergew.	399	2	2	1	1	393
Ov. bouwland	3.160	19	14	8	4	3.015
Bollenteelt	586	3	2	1	0	680
Overige	67	0	0	0	0	67
Totaal	8.472	50	355	187	41	7.839

Het toekomstig areaal gras en voedergewassen zal ongeveer 4.077 ha bedragen. Vergeleken met de ontwikkeling van het aantal dieren van tabel 4.1 betekent dat een verandering in de veebezetting. Ten opzichte van 2,32 gve per ha gras en voedergewassen in 1990 wordt nu een dichtheid van 2,48 gve gevonden.

Gegeven een oppervlakte cultuurgrond van 8.472 ha en een aantal bedrijven van 315, komt de gemiddelde bedrijfsoppervlakte

op 26,9 ha. In het jaar 2000 zal de gemiddelde oppervlakte opgelopen zijn tot 30,4 ha, hetgeen een verhoging met ongeveer 3,5 ha betekent.

4.7 Aantal bedrijven

Binnen de gestelde doelstellingen van het onderzoek is een prognose van de ontwikkeling van het aantal bedrijven slechts mogelijk via eenvoudige rekenmethoden. Om desondanks aanvaardbare resultaten te kunnen garanderen is op een tweetal wijzen de berekening uitgevoerd.

Allereerst is het aantal bedrijven in de toekomst af te leiden uit de demografische ontwikkeling. Dat wil zeggen dat de afname van het aantal agrarische bedrijven in belangrijke mate bepaald wordt door de leeftijdsopbouw van de zittende agrariërs en de beschikbaarheid van een opvolger. Ten behoeve van het Landbouw-Economisch Bericht 1991 (Van Bruchem, Post en Terluin, 1991) is getracht voor het jaar 2000 het aantal hoofdberoepsbedrijven te schatten. Daarbij is aangenomen dat alle bedrijven met een bedrijfshoofd van 55 jaar of ouder zonder opvolger op termijn niet gecontinueerd zullen worden. Een ex-post prognose over de periode 1976-1988 geeft aanvaardbare resultaten 1). Tenslotte wordt aangenomen dat het aantal nevenbedrijven weinig zal veranderen. Voor de bewerking wordt hier aangenomen dat de bedrijven met een omvang groter dan 20 nge een gelijkwaardige reactie vertonen als de hoofdberoepsbedrijven in voornoemde verkenning. Voor de berekening betekent dat dat in het jaar 2000 nog slechts 197 grote bedrijven resteren. Voor de groep kleinere bedrijven, wordt de aanname voor wat betreft de nevenbedrijven van eerdergenoemde berekening niet geheel overgenomen, omdat maar liefst de helft van de bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 55 jaar geen opvolger heeft. Van de 41 kleinere bedrijven zonder opvolger zijn 17 nevenbedrijven. In de prognose wordt verondersteld dat 15 daarvan gecontinueerd worden. Met de veronderstelling dat de overige 41 kleinere bedrijven met opvolger of een bedrijfshoofd jonger dan 55 jaar voort blijven bestaan betekent dat in het jaar 2000 dat in totaal 253 (= 197 + 15 + 41) land- en tuinbouwbedrijven resteren.

Naast de ontwikkeling van het totale aantal bedrijven is het in de tweede plaats wenselijk inzicht te hebben in de ontwikkeling van de verschillende types. Voor de berekening hiervan is gebruik gemaakt van het zogenaamde Markov-keten systeem. Een uitgebreide theoretische verantwoording van deze methode is binnen het kader van het onderzoek niet op zijn plaats (zie daarvoor Beusmann, 1980). De Markov-keten analyse is gebaseerd op de periode 1985-1990.

---

1) Mondelinge mededeling J.H.A. Hillebrand, 1991.

De uitkomsten zijn vrijwel identiek aan de resultaten van de demografische berekening, hetgeen een gevolg is van vergelijkbare uitgangspunten. In beide gevallen staat een voortgang van de meest recente bewegingen aan de basis van de prognoses. De gevonden waarden (tabel 4.4) geven een voortgaande daling van het aantal melkveehouderijbedrijven. Grotere bedrijven van dit type zijn vanwege schaalvoordelen in staat via opkoop van extra quotum de produktie uit te breiden ten koste van de wat kleinere ondernemingen. Deze laatste groep zal in de komende jaren verder achteruitgaan, terwijl ook een overgang naar de gemengde types mogelijk blijft. Relatief zijn de gecombineerde types in de toekomst belangrijker geworden. Een effect van de overgangen van de afgelopen jaren naar deze types als reactie op bijvoorbeeld de invoering van de superheffing (mestvee en schapen op de melkveehouderijbedrijven) en uitbreiding van het areaal pootaardappelen en bloembollen op het eiland, waarvan een redelijk gedeelte op daarvoor gescheurd grasland op veehouderijbedrijven wordt geteeld.

Tabel 4.4 Aantal bedrijven en prognose voor 2000 naar bedrijfstype op Texel

Bedrijfstype	1985	1990	2000
Akkerbouwbedrijven ≥ 20 nge	40	35	29
Melkveebedrijven ≥ 20 nge	83	52	32
Bloembollenbedrijven ≥ 20 nge	32	47	55
Overige bedrijven ≥ 20 nge	96	95	94
Bedrijven < 20 nge	104	86	46
Totaal aantal bedrijven	355	315	256

4.8 Werkgelegenheid in de agrarische sector

De hoeveelheid arbeid in de landbouw wordt in dit rapport uitgedrukt in het aantal werkzame personen (mannen en vrouwen) die meer dan 15/20 uur werkzaam zijn op het bedrijf zonder dat daarbij onderscheid wordt gemaakt in gezinsleden en vreemde arbeidskrachten. Een vergelijking met de waarden uit de beginperiode van het onderzoek geeft wat problemen daar per 1987 het onderscheid tussen regelmatig en niet-regelmatig werkzame gezinsarbeidskrachten bij de landbouwtelling is vervallen. Toch zal het opheffen van die indeling niet tot grote verschuivingen leiden daar een aanzienlijk deel van de grotere bedrijven gerund wordt door één enkel bedrijfshoofd.

Leidraad bij de voorspelling van de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw na de eeuwwisseling is de ontwikkeling van het aantal bedrijven (tabel 4.4). Bij de melkveehouderij, de overige

bedrijven en de akkerbouwbedrijven wordt de prognose gebaseerd op een lichte daling van het aantal arbeidskrachten per bedrijf door een veronderstelde verdere mechanisering, schaalvergroting en betere efficiency. Voor de bloembollenbedrijven is uitgegaan van een stijging van de werkgelegenheid per bedrijf. Ten aanzien van de tijdelijke werkgelegenheid in deze sector (seizoensgebonden arbeid) wordt een gelijkblijvende omvang in de toekomst aangenomen. Bij de voorspelling van de situatie in de overige types wordt een constante verhouding aangehouden.

Tabel 4.5 Aantal arbeidsplaatsen in de land- en tuinbouw in Texel naar bedrijfstype

Bedrijfstype	1989		2000	
	arb.kr >15/20	bedr. hfd.	arb.kr >15/20	bedr. hfd.
Akkerb. bedr. >= 20 nge	63	46	51	37
Melkvee bedr. >= 20 nge	92	73	54	43
Schape bedr. >= 20 nge	14	12	11	9
Bloemb. bedr. >= 20 nge	77	59	92	71
Overige bedr. >= 20 nge	154	118	145	107
Bedrijven < 20 nge	66	59	35	31
Alle bedrijven	452	355	377	289

De berekening, waarvan de resultaten in tabel 4.5 worden gepresenteerd, geven een verdere daling van de agrarische beroepsbevolking. In de totale populatie die regelmatig werkzaam is in de land- en tuinbouw verdwijnen in de periode 1989-2000 in totaal maar liefst 17% van de plaatsen.

5. Effect van het natuurbeleidsplan op de ontwikkeling van de land- en tuinbouw rond het jaar 2000

5.1 Inleiding

Doel van dit onderdeel van het onderzoek is een beschrijving te geven van de gevolgen van het Natuurbeleidsplan en de daarvan uitgewerkte plannen van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland. In eerste instantie zal in een variant het gevolg van de opgestelde plannen worden gemeten, waarbij de accenten liggen op het produktievolume en de werkgelegenheid. In de tweede plaats zal een variant uitgewerkt worden met een nuancering op de plannen in het kader van het Natuurbeleidsplan. Daarbij wordt als uitgangspunt gehanteerd dat de uiteindelijke omvang van de reservaatgebieden gelijk moet worden aan de omvang van de beheersgebieden uit de eerste en tweede fase van de Relatienota.

Bij de berekeningen wordt evenals in het vorige hoofdstuk gerekend tot en met het jaar 2000. Echter, de periode voor uitvoering van het Natuurbeleidsplan loopt tot en met het jaar 2000. Het totale effect van de plannen is daarom niet binnen deze prognose te onderzoeken. In kwalitatieve termen zal in paragraaf 5.2.2 aandacht besteed worden aan de mogelijkheid de gehele taakstelling van het Natuurbeleidsplan voor de eeuwwisseling uit te voeren.

5.2 Variant I: volgens de voorstellen van Gedeputeerde Staten

5.2.1 Uitvoering binnen de gestelde richtlijnen

De situatie die bij deze eerste variant zal worden beschreven wordt beschouwd als een toevoeging op de basisvariant uit hoofdstuk vier. Centraal in de beschrijving staat de extra grondonttrekking, waardoor het totale areaal wat beschikbaar is voor de agrarische sector kleiner zal worden.

Voor Texel is door de Gedeputeerde Staten een areaal van 615 ha in het kader van de tweede fase van de Relatienota en 255 ha als natuurontwikkelingsgebied globaal aangewezen. Voor de beheersgebieden van de tweede fase wordt weer de aanname voor wat betreft het produktie-potentieel op 65% van het normale niveau gesteld. Bij het natuurontwikkelingsgebied wordt analoog aan de reservaatgebieden geen agrarische produktie verondersteld. Bij de berekening van de ontwikkeling van het toekomstige grondgebruik wordt voor het jaar 2000 een aandeel van 9/29 van de totale opgave van het Natuurbeleidsplan aangehouden. Analoog aan de basisvariant is het nu mogelijk het areaal ten behoeve van de sector uitgedrukt in produktie-potentieel te berekenen.

Door de plannen van het Natuurbeleidsplan daalt het areaal cultuurgrond tot de eeuwwisseling op Texel met 250 ha. Dit betekent een verlies van 3,2 procent ten opzichte van de basisvariant (tabel 5.1). Daarbij zijn vooral grasland (173 ha) en overig bouwland (54 ha) verliezers. Daarnaast als opvallende noviteit dat ook een aantal hectares geschikte bollengrond binnen de begrenzing valt. Het gaat hier om 3 procent van het totale areaal bollengrond na uitvoering van de eerste fase.

Tabel 5.1 Ontwikkeling van het grondgebruik (uitgedrukt in produktievolume) in Texel in de periode 1990/2000 bij grondonttrekking ten behoeve van eerste en tweede fase van de Relatienota en natuurontwikkelingsgebieden (variant I) *)

Grond- gebruik	1990	Periode 1990-2000					2000
		niet- agrar. claims	reserv. gebied	beheers- gebied	natuur ontw.		
Grasland	4.260	26	458	177	46	42	3.511
Voedergew.	399	2	6	1	1	2	387
Ov.bouwland	3.160	19	48	8	5	19	2.961
Bollenteelt	586	3	3	1	0	16	663
Overige	67	0	0	0	0	0	67
Totaal	8.472	50	515	187	52	79	7.589

*) Zie voor een uitwerking van berekening bijlage 3.

De hoeveelheid grond ten behoeve van de graasdierhouderij neemt af met 179 ha. Het gevolg van deze afname in gras en voedergewas is dat de bedrijven in deze sector op de grondonttrekking op bedrijfsniveau in de bedrijfsvoering dienen te reageren. Overigens kan een aanpassing in het bouwplan plaatsvinden doordat voor de beheersgebieden een plicht van gebruik als grasland geldt en dus ook voor de overige oppervlakte (dat wil zeggen behoudens grasland en overige voedergewassen) die in de tweede fase beheersgebied dient te worden. Het resterende areaal waar de vruchtwisseling moet plaatsvinden is geringer geworden, zodat verschuivingen naar meer akkerbouw/bollenteelt een onwelkome intensivering van het bouwplan zou betekenen. Een mogelijkheid van vergroting van het areaal gras en voedergewas is wel mogelijk, maar lijkt bedrijfseconomisch niet de meest interessante optie.

Volgens Groen, Lucas en Schmidt (1985) zijn een aantal reacties bij grondonttrekking aan de orde. Binnen de ruimte van dit onderzoek is een kwantitatieve uitwerking onmogelijk, zodat de

beschrijving in dit gedeelte vooral kwalitatief zal moeten blijven. De mogelijkheid van bedrijfsvergroting door grondaankopen elders blijven in dit geval beperkt vanwege de bijzondere geografische situatie. Het gevolg zal zijn dat de verhouding tussen vraag en aanbod op de grondmarkt verschuift met als afgeleide dat de grondprijzen in een opgaande lijn zullen terechtkomen. Gedeeltelijk biedt de oppervlakte die vrijkomt als gevolg van bedrijfsopheffingen een oplossing. Dit areaal lijkt echter niet voldoende om aan de totale vraag ten behoeve van schaalvergroting uit de sector te kunnen voldoen (zie ook Bethe, 1991). Bij een gelijkblijvende veestapel als in de basisvariant betekent de daling van het beschikbare areaal een intensivering van de houderij. Het aantal grootvee-eenheden per hectare gras en voedergewas zou dan van 2,48 in de basisvariant oplopen naar 2,60. Mogelijkheden om op de verhoogde veebezetting te reageren zijn bijvoorbeeld de veestapel aanpassen of het verpachten van land ten behoeve van akkerbouw (bollenteelt en pootaardappelen) beëindigen. Voor een aantal bedrijfshoofden zou een nevenberoep een optie kunnen zijn, maar gezien de ontwikkeling van de werkgelegenheid op het eiland en de kansen in de andere sectoren lijkt een dergelijke reactie voor het merendeel van de betrokken agrariërs geen kansrijke optie. Recreatie en toerisme leveren slechts marginaal mogelijkheden tot een secundaire inkomensbron. Ook informatie van de gezamenlijke landbouworganisatie leverde de indruk dat een uitgebreide stijging van de nevenactiviteiten in de richting van recreatie en toerisme niet in de lijn der verwachtingen ligt. De arbeidspiek van deze sectoren loopt in grote lijnen parallel aan die van de land- en tuinbouw. Daardoor lijkt seizoensgeboden werk in die sectoren nauwelijks een reële optie.

De gemeente Texel heeft als doelstelling recreatie en toerisme op een kwalitatief hoog peil te brengen en mikt daardoor op een bepaald soort toeristen/recreanten. Als gevolg daarvan kan een groei in het "kamperen bij de boer" niet worden verwacht, ook gezien de scherpe richtlijnen die een wildgroei van die activiteiten dienen te reguleren.

Voor een gering aantal bedrijven zal de nieuwe situatie een dusdanige verslechtering betekenen dat opheffing een relevante optie wordt. Een mogelijkheid tot intensivering van het grondgebruik via bijvoorbeeld introductie van andere teelten of omschakeling naar groenteteelt lijkt mogelijk, maar is mede afhankelijk van initiatieven voor de introductie van de afzetkanalen.

Bij de beschrijving van de effecten in deze paragraaf wordt aangenomen dat alle boven beschreven opties aan de orde zijn en het beeld van de toekomstige sector zullen meebepalen. Ten opzichte van de produktieomvang van de verkennende prognose in tabel 4.5 betekent de invoering van het Natuurbeleidsplan dat de graasdierhouderij, de akkerbouw en de bollenteelt zullen inleveren. Daarbij zal de bollenteelt het minst aan kracht inboeten, vanwege de perspectieven in de markt en de hoeveelheid potentiële geschikte grond op het eiland. In tabel 5.2 is een overzicht gege-

Tabel 5.2 Prognose van ontwikkelingen van de produktieomvang naar produktierichting bij variant I tussen 1990 en 2000 in nge

Produktietak	1990	2000	
		basis-variant	variant I
Graasdierhouderij	7.845	6.700	6.500
Hokdierhouderij	54	50	50
Akkerbouw	5.596	6.500	6.450
Bollenteelt	5.596	6.500	6.450
Glastuinbouw	50	100	100
Overige tuinbouw	15	100	100
Totaal	19.069	18.950	18.650

ven van de prognose die nu voor de produktieomvang per richting is gemaakt.

Voor de werkgelegenheid in de landbouw zal het effect van de plannen van het Natuurbeleidsplan betekenen dat het aantal regelmatige arbeidskrachten ten opzichte van de basisvariant (tabel 4.5) met ongeveer drie procent zal afnemen. Daarbij is aangenomen dat de afname van het areaal met drie procent in gelijke mate een aantal bedrijven in hun perspectieven zal beïnvloeden. Dat garandeert tegelijkertijd een schaalvergroting die navenant is aan die welke in de basisvariant is vermeld. De veronderstellingen hebben tot gevolg dat de werkgelegenheid in het jaar 2000 voor variant I in totaal 366 regelmatige ($\geq 15/20$ uur/week) arbeidskrachten en 280 bedrijfshoofden oplevert. Bij de veronderstelling dat de arbeidsbezetting op de bedrijven gelijk blijft betekent dit dat bij variant I nog slechts 249 bedrijven actief zullen zijn in de land- en tuinbouw. Ten opzichte van de basisvariant een daling met 2,7%.

5.2.2 Uitvoering totale Natuurbeleidsplan voor de eeuwwisseling

Met de beschrijving van variant I is echter slechts een gedeelte van de vraagstelling van het onderzoek beantwoord. De constructie van een prognose voor het jaar 2020 levert echter vele problemen op en zal daarom in deze studie niet worden uitgevoerd.

Wanneer tot en met het jaar 2000 de totale opgave van het Natuurbeleidsplan zou worden uitgevoerd betekent dat dat in totaal het grondgebruik van de land- en tuinbouw afneemt tot 7.034 ha (of wel 83% van de huidige oppervlakte) en het areaal ten behoeve van de graasdiersector 3.500 ha zal bedragen (zie tabel 5.3). De intensiteit van het grondgebruik zou daardoor zonder

Tabel 5.3 Ontwikkeling van het grondgebruik (uitgedrukt in produktievolume) in Texel in de periode 1990/2000 bij totale grondonttrekking ten behoeve van eerste en tweede fase van de Relatienota en natuurontwikkelingsgebieden voor het jaar 2000

Grond- gebruik	2000	Uitv. Natuurbeleidsplan 1990-2000			2000
	na basis- variant	reserv. gebied	beheers- gebied	natuur ontw.	
Grasland	4.260	389	32	134	3.129
Voedergew.	399	14	0	8	371
Ov.bouwland	3.060	109	3	62	2.841
Bollenteelt	686	3	0	51	626
Overige	67	0	0	0	67
Totaal	8.472	515	35	255	7.034

eventuele aanpassingen verhogen tot 2,89 gve/ha gras en voeder-
gewas. Binnen het kader van de ontwikkelingen ten aanzien van het
milieubeleid in de land- en tuinbouw lijkt een dergelijke inten-
sivering niet aan de orde te komen. Als gevolg daarvan zal een
inperking van de veestapel en een verkleining van het areaal
akkerbouw/bollenteelt reëel worden.

Ook een versnelde uitstoot van bedrijven is voorspelbaar. Om
de plannen te realiseren is uitplaatsing van bedrijven buiten het
eiland een mogelijke, maar dure oplossing. Door de versnelling
van het beleid is deze mogelijkheid echter wel aan de orde, daar
op natuurlijke wijze (bedrijfsbeëindigingsproces) niet voldoende
grond ter beschikking komt.

5.3 Variant II: volgens de voorwaarde van evenwicht in omvang beheers- en reservaatgebieden

De tweede variant probeert een tussenvorm tussen de basis-
variant en de in paragraaf 5.2 beschreven variant I te schetsen.
Uitgangspunt daarbij is de overweging van het Natuurbeleidsplan
dat de uiteindelijke oppervlakte beheers- en reservaatgebied
gelijk dient te worden. Deze overweging is in de berekening van
de variant geconcretiseerd voor de totale oppervlakte van de
eerste en tweede fase van de Relatienota in Texel.

Het totaal van beheers- en reservaatgebieden van de Relatie-
nota krijgt nu een areaal van 1.511 ha toegewezen, hetgeen bete-
kent dat ongeveer 775 ha reservaatgebied gerealiseerd zou moeten
worden binnen de richtlijnen van de variant. Omdat de begrenzing
van de eerste fase al 773 ha is, betekent de berekening van de

variant dat de toevoeging van het Natuurbeleidsplan een uitbreiding van het areaal beheersgebieden. In de berekening wordt aangenomen dat de overige 738 ha alle als beheersgebied zullen worden uitgevoerd. Ten opzichte van variant I betekent dit een verschuiving van 160 ha reservaat- naar beheersgebied in de periode tot en met 2000.

De algemene conclusie uit de variant moet zijn dat in vergelijking met variant I binnen de aangehouden onderzoeksperiode de veranderingen minimaal zullen zijn. Op langere termijn zullen de verschillen groter worden, omdat na het jaar 2000 geen nieuwe reservaatgebieden worden aangewezen en ingevuld. Het productiepotentieel zal daardoor minder snel dalen. Een oplossing biedt deze variant met name voor de graasdierhouderij, omdat de beheersgebieden als grasland voor 65% ten nutte van de sector blijven. Wel zal ook in deze variant het produktievolume in de akkerbouw en de bollenteelt onder druk komen te staan, maar zijn de verliezen minder groot dan in variant I. Zowel voor het aandeel bedrijven als voor het produktievolume blijkt een kwantificering binnen de reikwijdte van de studie niet expliciet genoeg uit te werken. Op basis van de resultaten van variant I en de overweging dat de variant een tussenpositie inneemt is desondanks beredenerend tot een schatting gekomen. Daarbij wordt gesteld dat het produktievolume licht zal stijgen ten opzichte van variant I en nu op 18.750 nge neerkomt. Uitgaande van de veronderstelling dat het aantal bedrijven 251 zal bedragen kan voor de werkgelegenheid, bij de veronderstelling dat de arbeidsbezetting op de be-

Tabel 5.4 Ontwikkeling van het grondgebruik (uitgedrukt in produktievolume) in Texel in de periode 1990/2000 bij grondonttrekking ten behoeve van eerste en tweede fase van de Relatienota en natuurontwikkelingsgebied bij voorwaarde van gelijke omvang beheers- en reservaatgebieden (variant II) *)

Grond- gebruik	1990	Periode 1990-2000					2000
		niet- agrar. claims	reserv.gebied	beheers- gebied	natuur ontw.		
Grasland	4.260	26	337	177	90	42	3.588
Voedergew.	399	2	6	1	2	2	390
Ov.bouwland	3.160	19	14	8	16	19	2.984
Bollenteel	586	3	2	1	0	16	664
Overige	67	0	0	0	0	0	67
Totaal	8.472	50	355	187	108	79	7.693

*) Zie voor een uitwerking van berekening bijlage 3.

drijven constant is, beredeneerd worden dat in totaal 370 regelmatige arbeidskrachten in de land- en tuinbouw werkzaam zijn. De daling van het aantal bedrijven ten opzichte van de basisvariant is wat geringer, doordat het areaal cultuurgrond groter is en er dus meer grond voor bedrijfsvergroting aanwezig is.

Een mogelijkheid waarbij in een vroeger stadium de positieve effecten van variant II ten opzichte van I zichtbaar worden is de optie om zowel de uitvoering van de eerste als de tweede fase over de gehele periode eenparig uit te laten voeren. Dat betekent dat ook de realisering van de reservaatgebieden voor de periode tot en met 2000 slechts 9/29 van de totale claim zou betekenen. Een gevolg van een dergelijke uitvoering van de plannen is dat de gronduitstoot gelijkmatiger optreedt en daardoor meer het proces van bedrijfsopheffingen en schaalvergrotingen kan volgen.

5.4 Kort overzicht van de drie onderzoeksvarianten

In onderstaande tabel 5.5 volgt een overzicht van het grondgebruik op Texel van de land- en tuinbouw bij de drie onderzoeksvarianten. Het is te beschouwen als een samenvatting van de kwantitatieve informatie dienaangaande in de hoofdstukken vier en vijf.

Tabel 5.5 Vergelijking van de drie varianten naar het grondgebruik (naar produktiepotentieel)

Grondgebruik	1990	Restant grond na uitvoering van variant		
		basis	I	II
Grasland	4.260	3.684	3.511	3.588
Voedergewassen	399	393	387	390
Overig bouwland	3.160	3.015	2.961	2.984
Overige	67	67	67	67
Totaal	8.472	7.839	7.589	7.693

In tabel 5.6 zijn de gevolgen van het grondgebruik op Texel bij de verschillende varianten voor het aantal bedrijven, het produktievolume en de werkgelegenheid samengevat.

Tabel 5.6 Overzicht van de gevolgen van de drie varianten op een aantal kengetallen: absolute waarden en de procentuele verandering ten opzichte van de situatie van 1990

Kengetal	Basisvariant		Variant I		Variant II	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Areaal cultuur- grond (ha)	7.839	- 7,5	7.589	- 10,4	7.693	- 9,2
Aantal bedrijven	256	- 18,7	249	- 21,0	251	- 20,3
Productievolume (nge)	18.950	- 0,6	18.650	- 2,2	18.750	- 1,7
Productie/bedrijf	74	+ 13,0	75	+ 14,0	74	+ 13,0
Werkgelegenheid primaire land- en tuinbouw (aantal)	377	- 16,5	366	- 19,0	370	- 18,1

6. Texelse agrarische dienstverlenende bedrijven

6.1 Inleiding

De landbouw op Texel kan in grote lijnen verdeeld worden in drie sectoren: veeteelt, akkerbouw en bollenteelt. De in deze sectoren werkzame landbouwbedrijven hebben behoefte aan een aantal diensten en produkten om hun bedrijfsvoering optimaal te kunnen uitvoeren. Met deze input wordt vervolgens een produktie gerealiseerd die voor een groot deel moet worden afgezet buiten het eiland voor verdere verwerking.

Het leveren van diensten en produkten en de afzet van produkten wordt verzorgd door een beperkt aantal dienstverlenende bedrijven op het eiland. Zij fungeren als een schakel tussen vraag naar en aanbod van agrarische of agrarische aanverwante produkten. Deze bedrijven zijn over het algemeen werkzaam in meer dan één sector. Het is daarom zinvol om uitgaande van de branches het volgende onderscheid tussen de dienstverlenende bedrijven aan te brengen:

- afzet van akkerbouwprodukten, inclusief toelevering van bedrijfsmiddelen;
- afzet van vee;
- afzet van bloembollen;
- transport van produkten;
- loonwerkbedrijven;
- mechanisatiebedrijven.

De afzet van de op Texel geproduceerde melk wordt niet behandeld omdat deze verzorgd wordt door Campina/Melkunie. De verwerking vindt plaats op het vasteland en het transport (RMO's) wordt eveneens verzorgd door een bedrijf van het vasteland.

6.2 De verschillende agrarische dienstverlenende bedrijven

6.2.1 Afzet van akkerbouwprodukten, inclusief toelevering van bedrijfsmiddelen

Op Texel blijken twee bedrijven zich bezig te houden met de afzet van akkerbouwprodukten en de toelevering van bedrijfsmiddelen. Deze bedrijven zijn vooral actief in de veeteelt en de akkerbouw en minder in de bollenteelt. Gezien de omvang van het areaal bloembollen is dat ook niet verwonderlijk.

De toelevering van bedrijfsmiddelen omvat de produkten die nodig zijn om produktie op veeteelt-, akkerbouw- en bloembollenbedrijven mogelijk te maken: voerartikelen, zaaigoed, meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen, ruwvoerders, graszaden, pootardappelen, vloeibare brandstoffen, winkelartikelen e.d. Deze pro-

dukten worden op het vasteland aangekocht om vervolgens op Texel te worden verkocht. De afzet van akkerbouwprodukten heeft betrekking op produkten als granen/peulvruchten, (poot-) aardappelen en ruwvoer. De afzet van deze produkten is voornamelijk gericht op het vasteland. Afhankelijk van de eigen filosofie kan een bedrijf het vervoer uitbesteden aan daarin gespecialiseerde transportondernemingen of regelen via een eigen bedrijfsonderdeel. Ook de afzet van mest, afkomstig van veehouderijbedrijven wordt door deze bedrijven verzorgd.

De twee bedrijven samen hebben op het eiland gemiddeld een marktaandeel voor de verschillende produkten van 90%. Het resterende marktaandeel wordt verzorgd door leveranciers van het vasteland die zich richten op de grote afnemers. De kleinere afnemers zijn niet rendabel voor deze leveranciers. De leveranciers van het vasteland zijn met name actief in het leveren van veevoerartikelen en meststoffen.

De twee bedrijven weten samen een omzet te realiseren van zo'n 18 miljoen gulden die ongeveer gelijk verdeeld is over de veeteelt- en akkerbouwbedrijven. Dit betekent dat de omzet van de leveranciers van het vasteland ongeveer 2 miljoen gulden omvat. De omzet van 18 miljoen gulden wordt gerealiseerd met 29 werknemers.

De afzet van bieten, poot- en consumptieaardappelen neemt een speciale plaats in omdat hier sprake is van contractteelt. De bietenproduktie staat voor 100% onder contract bij de Suikerunie. De produktie van aardappelen staat onder contract bij Hettema (handelshuis in Emmeloord), Agrico en Wolf en Wolf die een marktaandeel van respectievelijk 40%, 40% en 10% hebben. Een klein gedeelte van de aardappelen wordt niet op contractbasis geteeld.

De afzet en het vervoer van deze produkten wordt verzorgd door de opdrachtgevers zelf. Zij regelen op het eiland het vervoer en andere diensten die bij de oogst en afzet nodig zijn. De bieten worden door Texelse transporteurs vervoerd richting boot die de verdere afvoer van het eiland regelt. De aardappelen worden slechts voor een gedeelte vervoerd door Texelse transportbedrijven.

6.2.2 Afzet van vee

De afzet van vee op het eiland wordt zowel door de particuliere als de coöperatieve veehandel (Coveco) verzorgd. De particuliere veehandel omvat ongeveer vier actieve handelaren en de Coveco heeft één vertegenwoordiger op het eiland. Er is weinig concurrentie van het vasteland. Door de veehandel wordt zowel de verkoop van slacht- en gebruiksdieren als de aankoop van gebruiksdieren verzorgd. Hierbij streeft men erna om de op Texel aangekochte dieren zoveel mogelijk af te zetten op het eiland zelf (kostenaspect). Wanneer er op het eiland geen of te weinig aanbod van een bepaalde soort dieren is (kalveren voor de roodvleesproduktie, vleesrassen) worden de dieren uit de rest van

Nederland aangevoerd. Hetzelfde gebeurt bij bepaalde diersoorten waarnaar een kleine vraag is (zwartbonte nuka's voor witvleesproduktie) op het eiland. Die dieren worden in de rest van Nederland afgezet.

De door de veehandel geraliseerde jaaromzet bestaat uit varkens, nuka's, runderen en schapen en is als volgt opgebouwd:

- varkens : 100 stuks;
- nuka's : 7.744 stuks;
- runderen: 3.585 stuks;
- Schapen : 23.433 stuks.

Dit resulteert in een geschatte naar geldelijke omzet van ruim 10 miljoen gulden. Wanneer het marktaandeel van de coöperatieve veehandel vergeleken wordt met het aandeel van de vier particuliere handelaren blijkt dat Coveco naar verhouding sterker is vertegenwoordigd in de rundersector en opvallend minder in schapensector.

Op Texel wordt de afzet van varkens net als in de rest van Nederland gekenmerkt door korte distributielijnen. Tussenkost van een veehandelaar is niet echt nodig wanneer er duidelijke afspraken tussen de mester en de slachterij of veevoerfabrikant gemaakt zijn.

Het verhandelen van dieren gaat gepaard met transport. Dit veetransport wordt door twee transporteurs verzorgd. De particuliere en coöperatieve veehandel hebben ieder hun eigen transporteur waarmee zij een vaste relatie opgebouwd hebben.

6.2.3 Afzet van bloembollen

De afzet van bloembollen op Texel wordt voor het grootste deel verzorgd door een drietal bemiddelingsbureaus. Deze drie hebben een marktaandeel van circa 90%. Ongeveer 10% wordt direct geleverd buiten deze bureaus om. Op Texel heeft ieder bemiddelingsbureau één vertegenwoordiger in dienst.

Zo'n bemiddelingsbureau regelt voor de producent de verkoop van het produkt en voor de afnemer de aankoop van het produkt. Hiervoor krijgt hij van beiden een vergoeding. Het transport moet door de producent zelf geregeld en betaald worden. Hiervoor wordt in de meeste gevallen gebruik gemaakt van een Texels transportbedrijf.

De omzet in de bollenteelt wordt geschat op 20 miljoen gulden. Hiervan neemt het grootste bemiddelingsbureau ongeveer 50% voor zijn rekening en de andere twee bij elkaar 40%.

6.2.4 Transport van produkten

Het gespecialiseerde agrarisch transport wordt op Texel verzorgd door zes transportondernemingen. Zij realiseren een omzet van ruim 2 miljoen gulden en hebben hiermee 90% van de markt in handen. Het grootste deel komt voor rekening van één vereniging waarin meerdere ondernemingen samenwerken. Deze vereniging is ook

als enige momenteel actief in de niet-agrarische sector. In totaal werken er zo'n vijftig mensen in deze gespecialiseerde sector. De verschillende transportbedrijven zijn in meer of mindere mate gespecialiseerd in bepaalde produkten of sectoren: vee-transport, bollen of akkerbouwprodukten. Het transport van aardappelen voor Agrico wordt verzorgd door iemand van het vasteland. Het overige transport van aardappelen wordt door Texelse transporteurs gedaan.

Om rendabel te kunnen opereren richten de meeste transporteurs zich op meerdere produkten binnen de agrarische sector en soms zelfs daar buiten. Andere transporteurs verleggen hun activiteiten naar het vasteland. De activiteiten aldaar worden zoveel mogelijk gecombineerd met een vracht richting vasteland op maandag en richting Texel op vrijdag.

De Texelse transportondernemingen hebben een speciaal tarief bij de TESO (Texelse Eigen Stoomboot Onderneming) wanneer zij gebruik maken van de bootdienst tussen Texel en het vasteland. Hierdoor is voor hen het overvaren ongeveer 40% goedkoper dan voor niet-Texelse bedrijven.

6.2.5 Loonwerkbedrijven

Op Texel blijkt een groep van ongeveer vijftien loonwerkers werkzaam te zijn. Deze groep valt uiteen in vier grote en elf kleinere bedrijven. Bij deze vijftien loonwerkbedrijven zijn in totaal zo'n veertig mensen werkzaam. Het grootste gedeelte hiervan is vast in dienst. De totale omzet wordt geschat op ongeveer 5 miljoen gulden. Hiervan hebben de vier grote loonwerkbedrijven een marktaandeel van ongeveer 60%.

Veel loonwerkbedrijven hebben naast hun loonwerk ook nog andere (neven-)activiteiten. Dit betekent voor de meeste bedrijven dat zij akkerbouwprodukten verbouwen. Hiervoor wordt al dan niet land bij derden gehuurd als het eigen areaal te klein blijkt te zijn.

De loonwerkbranche heeft geen beroepserkenning waardoor iedereen met loonwerk kan/mag beginnen. Hierdoor kunnen landbouwers besluiten om loonwerk als hun nevenberoep uit te oefenen voor het hele jaar of alleen in de oostpieken. Dit versterkt het feit dat er naar verhouding veel kleinere bedrijven in de sector actief zijn. Wanneer deze bedrijven een specialistisch pakket aan diensten leveren (bijvoorbeeld in de bloembollensector), is dit een goede aanvulling voor de branche. Wanneer zij door hun kostenstructuur kunnen opereren tegen een lager uurtarief wordt dit door de andere ondernemingen als marktverstoring ervaren.

6.2.6 Mechanisatiebedrijven

Mechanisatiebedrijven verkopen en repareren machines. Hierdoor is men actief in zowel de veeteelt als de akkerbouw en de bollenteelt. Afhankelijk van de bedrijven zelf is men meer of minder in een sector vertegenwoordigd.

Op het eiland zijn vier bedrijven actief, aangevuld met incidentele aankopen van één bedrijf van het vasteland. Gezamenlijk weten de mechanisatiebedrijven een omzet te realiseren van ruim 7 miljoen gulden. Er werken zo'n twintig mensen in deze branche.

De vier op Texel actieve bedrijven kunnen verdeeld worden in twee grote en twee kleinere. Voor de twee kleinere bedrijven moet hun mechanisatie als nevenberoep worden gezien. Omdat zij over het algemeen met een kleinere marge genoeg nemen, wordt hun optreden als marktverstoring ervaren.

De machines worden op het vasteland aangekocht en afhankelijk van de gemaakte afspraken tussen de leverancier en het mechanisatiebedrijf vervoerd naar Texel of Den Helder. Wanneer de machines in Den Helder afgeleverd worden, wordt het vervoer vervolgens in eigen beheer geregeld.

6.2.7 Samenvattend overzicht

Hieronder volgt een overzicht van een aantal kengetallen van de op Texel aanwezige dienstverlenende bedrijven die actief zijn in de landbouw. Dit is een korte samenvatting van de kwantitatieve informatie uit de vorige paragrafen.

Tabel 6.1 Kengetallen van de in de Texelse landbouw actieve dienstverlenende bedrijven in het jaar 1991 (schatting)

Soort	Totale omzet op Texel (x 1.000.000 gulden)	Aantal Texelse bedrijven	Marktaan- deel (%) Texelse bedrijven	Aantal werkne- mers *)
1. Afzet van akker- bouwprodukten en toelevering van bedrijfsmiddelen	18	2	90	29**)
2. Afzet van vee	10	5	95	5
3. Afzet van bloembollen	20	0	0	3
4. Transport	2	6	90	25
5. Loonwerk	5	15	100	40
6. Mechanisatie- bedrijven	7	4	90	20
TOTAAL	62	32		122

*) Inclusief bedrijfshoofden; **) Inclusief 8 chauffeurs.

6.3 Toekomstige ontwikkelingen

In de sector voltrekt zich een aantal ontwikkelingen waardoor de omvang van de agrarische dienstverlenende sector onder druk komt te staan. Zo is er sprake van een autonome ontwikkeling waardoor niet alleen het aantal dienstverlenende bedrijven afneemt maar ook het aantal landbouwbedrijven (klantenkring). Bij een gelijkblijvend areaal cultuurgrond en produktie per ha zou de omzet en de produktie per bedrijf kunnen toenemen.

Dit is echter niet het geval omdat door beleidsmaatregelen, eerste fase van de Relatienota en Natuurbeleidsplan, ook het areaal cultuurgrond (mogelijk te bewerken areaal) zal afnemen. Deze daling van het areaal cultuurgrond en het aantal landbouwbedrijven zal het concentratieproces in de agrarische dienstverlening versnellen en in enigermate versterken.

Het effect van de beleidsmaatregelen op de landbouw verschilt per sector. Zo blijkt door de voorgestelde plannen dat het belang van de graasdierhouderij zal afnemen en die van de bollen-teelt zal toenemen. In de akkerbouw zal ondanks de afname van het areaal de produktie op peil blijven door een intensivering per hectare.

Dit heeft ook gevolgen voor de verschillende dienstverlenende bedrijven, afhankelijk van de mate waarin zij afhankelijk zijn van een bepaalde landbouwsector. Door de van het areaal en het produktievolume (mogelijk te realiseren omzet) en de verandering van de veestapelsamenstelling krijgen de meeste dienstverlenende bedrijven met de gevolgen te maken. De bollensector verliest naar verhouding weinig areaal en heeft de mogelijkheid om uit te breiden richting andere geschikte gronden op het eiland. Deze ontwikkeling gaat dan ten koste van de andere sectoren. Dit betekent dat de agrarische dienstverlenende bedrijven indien actief in de bollensector naar verhouding minder te duchten hebben van de veranderingen in de landbouw.

Door de verschillende dienstverlenende bedrijven wordt ook ingespeeld op deze ontwikkelingen. Gezien de autonome ontwikkeling heeft de coöperatieve schakel voor de afzet van akkerbouwprodukten (inclusief toelevering van bedrijfsmiddelen) reeds besloten tot samenwerking met de grotere coöperatie Cavo-Latuco. Door dit besluit zullen er op het eiland arbeidsplaatsen verdwijnen. Dit proces wordt versneld en versterkt door de grondonttrekking en afname van het aantal landbouwbedrijven volgens de eerste fase van de Relatienota en het Natuurbeleidsplan. De particuliere schakel op het eiland overweegt zich meer en meer te gaan richten op het vasteland.

De afzet van vee komt ook onder druk te staan omdat de omvang en de samenstelling van de veestapel verandert. In hoeverre de door de afname van het aantal melkkoeien vrijgekomen ruimte opgevuld wordt door ander vee is ook afhankelijk van de mogelijkheid om de vrijgekomen ruimte een andere bestemming te geven.

De afzet van bloembollen steekt gunstig af bij de rest van

de dienstverlenende bedrijven. Door de mogelijkheid om het areaal bollengrond op het eiland nog uit te breiden zal de omvang van deze branche zich kunnen handhaven. Ook aanverwante branches als transport en mechanisatiebedrijven kunnen hier hun voordeel mee behalen.

Voor het transport van produkten is in de eerste plaats het produktievolume van belang. Als nu bij een afnemend areaal het volume zoveel mogelijk op peil blijft, is er weinig aan de hand. Helaas is dit niet het geval. Met name in de graasdierhouderij zal een daling van het produktievolume plaatsvinden met negatieve gevolgen voor de transportbedrijven. Uitgaande van de autonome ontwikkeling in de agrarische dienstverlenende sector was men al bezig met het uitbreiden van de activiteiten om op deze manier de huidige werkgelegenheid veilig te stellen. Hierbij moet gedacht worden andere activiteiten al dan niet in de landbouw of richting het vasteland.

In de loonwerkbranche spelen niet alleen de al eerder beschreven ontwikkelingen in de dienstverlenende sector een rol. De toenemende mechanisatie op de landbouwbedrijven wordt als een bedreiging voor de branche gezien. Om de omzet als bedrijf op peil te houden wordt gezocht naar nevenactiviteiten. Dit is in de meeste gevallen het verbouwen van akkerbouwprodukten. Echter bij een kleiner wordend areaal cultuurgrond op het eiland zal ook dit weinig mogelijkheden bieden. Een andere mogelijkheid om de omzet enigszins op peil te houden, is het bewerken en onderhouden van reservaat- en natuurontwikkelingsgebieden.

Voor de mechanisatiebedrijven zal door de daling van het aantal landbouwbedrijven de klantenkring verder afnemen. Door brancheverbreiding wordt getracht hieraan het hoofd te bieden. Hierbij moet gedacht worden aan het verkopen van grasmaaiers, heftrucks en het zelf bouwen van machines.

Uit de gevoerde gesprekken is gebleken dat er per branche een aantal grote(-re) en kleine(-re) bedrijven zijn. Tevens is er een grove schatting verkregen van het aantal werknemers per branche en van het aantal werknemers op de grote(-re) en kleine (-re) bedrijven. Wanneer hen gevraagd werd naar de situatie in het jaar 2000, was het moeilijk om onderscheid te maken tussen de gevolgen van de autonome ontwikkeling en de eerste fase van de Relatienota (basisvariant) enerzijds en de gevolgen die veroorzaakt zouden worden wanneer het Natuurbeleidsplan tot en met het jaar 2000 zou worden uitgevoerd.

Verwacht wordt dat het aantal agrarische dienstverlenende bedrijven zal afnemen van tweeëndertig in 1991 naar negentien in het jaar 2000. Ondanks deze afname zullen de huidige dienstverlenende activiteiten ook in de toekomst uitgevoerd kunnen worden. Voor een overzicht van het aantal werknemers wordt verwezen naar tabel 6.2.

De daling van het aantal bedrijven en de werkgelegenheid in de agrarische dienstverlenende sector wordt bepaald door een aantal factoren. Hierbij wordt verondersteld dat de eerste fase van

Tabel 6.2 Aantal werknemers werkzaam op de Texelse agrarische dienstverlenende bedrijven (schatting)

Soort	Aantal werknemers *)	
	1991	2000
1. Afzet van akkerbouwprodukten, incl. toelevering van bedrijfsmiddelen	29 **)	20 **)
2. Afzet van vee	5	3
3. Afzet van bloembollen	3	3
4. Transport van produkten	25	20
5. Loonwerkbedrijven	40	26
6. Mechanisatiebedrijven	20	14
TOTAAL	122	86

*) Inclusief bedrijfshoofden; **) Incl. 8 chauffeurs.

het Relatienotabeleid (basisvariant) gecombineerd met de autonome ontwikkeling bij de dienstverlenende bedrijven naar verhouding meer effect heeft dan de tweede fase van het Relatienotabeleid (variant I), zie tabel 5.5 en 5.6.

Als belangrijkste factor wordt hier verwezen naar de autonome ontwikkeling waardoor het aantal bedrijven afneemt. Dit proces wordt versneld en in eniger mate versterkt door de gevolgen van de eerste fase van de Relatienota en het Natuurbeleidsplan. Deze maatregelen beïnvloeden het aantal landbouwbedrijven (potentiële werkkring), het areaal cultuurgrond (mogelijk te bewerken areaal) en het produktievolumen (mogelijk te realiseren omzet).

7. Conclusies

Zoals in paragraaf 1.2 naar voren kwam, dient dit rapport op de volgende vragen een antwoord te geven:

- welk effect heeft de geplande onttrekking van cultuurgrond op de werkgelegenheid en het inkomen in de land- en tuinbouw?
- welk effect heeft een verandering van de produktieomvang van de primaire landbouw op de positie van de dienstverlenende bedrijven en welke invloed heeft een andere positie van deze bedrijven op zijn beurt op de landbouw?
- kan een wijziging van de planvorming, waarbij het accent in de uitvoering van de Relatienota van reservaatgebied wordt verschoven naar beheersgebied, de perspectieven van de agrarische sector in positieve zin beïnvloeden?

Met betrekking tot de eerste vraag, die gericht is op de primaire agrarische sector, worden de effecten gerelateerd aan de autonome ontwikkeling. De huidige trends in de land- en tuinbouw worden doorgetrokken samen met de uitvoering van de eerste fase van het Relatienotabeleid (*basisvariant*). Het aantal bedrijven zal met 19% afnemen, het areaal cultuurgrond met 7,5% en de werkgelegenheid met 15%. De totale produktieomvang zal niettemin op hetzelfde niveau blijven dankzij een stijging van het areaal bloembollen en (glas)tuinbouw en een produktiviteitverhoging in onder andere de akkerbouw en de melkveehouderij. Een verandering is de afname van het aantal melkkoeien ten opzichte van de situatie in 1990 door de nieuwe korting op de melkquotering en de verdergaande verhoging van de gemiddelde melkgift per dier. De afname wordt naar verwachting slechts deels gecompenseerd door een toename van het aantal stuks mestvee. Het gevolg is dat het produktievolume in de graasdierhouderij aanzienlijk zal dalen.

Gezien het aantal bedrijfshoofden ouder dan 55 jaar zonder opvolger dat het bedrijf rond 2000 zal beëindigen hoeft de grondonttrekking voor de resterende landbouwbedrijven geen directe gevolgen te hebben. De vrijkomende grond compenseert ruimschoots de grondonttrekking als gevolg van de eerste fase van de Relatienota. Daardoor kan de gemiddelde bedrijfsoppervlakte tegelijkertijd stijgen van 26,9 ha in 1990 naar 30,4 ha in het jaar 2000. De grondonttrekking heeft vooral betrekking op het graslandareaal maar door een verscherpte melkquotering en de verdergaande produktiviteitsstijging per melkkoe levert dit geen problemen op. De veebezetting stijgt in periode 1990-2000 van ongeveer 2,32 gve/ha naar 2,48 gve/ha.

Door de tweede fase van de Relatienota en de begrenzing van natuurontwikkelingsgebieden volgens de huidige plannen van de Provincie Noord-Holland uit te voeren wordt het areaal cultuur-

grond op het eiland verder verkleind met 250 hectare in de periode tot 2000. Daarbij zijn vooral grasland en in mindere mate bouwland betrokken. Door de afname in gras en voedergewassen zal de veebezetting zonder eventuele aanpassingen in de bedrijfsvoering toenemen tot ongeveer 2,60 gve/ha. In een gering aantal gevallen (ongeveer drie procent) zal als gevolg van de grondonttrekking het bedrijf opgeheven worden, maar hierbij is voornamelijk sprake van een versnelling van het autonome proces. Ten opzichte van de basisvariant betekent de invoering van het Natuurbeleidsplan dat met name de graasdierhouderij aan produktievolume zal inleveren. De bollenteelt daarentegen zal weinig aan kracht inboeten, vanwege de perspectieven in de markt en de hoeveelheid potentiële geschikte grond op het eiland. Voor de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw zal variant I betekenen dat het aantal regelmatige arbeidskrachten met ongeveer drie procent zal afnemen ten opzichte van de basisvariant en daarbij de effecten van het produktievolume per sector volgen.

De tweede vraag richt zich met name op het effect van een verandering van de produktieomvang van de primaire landbouw op de positie van de dienstverlenende bedrijven. Door de eerste fase van de Relatienota en het Natuurbeleidsplan tot en met het jaar 2000 zal het aantal landbouwbedrijven en het areaal cultuurgrond onder druk komen te staan. Ook het produktievolume in de verschillende sectoren zal veranderen. Zo zal de produktie in de graasdierhouderij verder afnemen en die in de bollenteelt licht toenemen. Verder zal door de autonome ontwikkeling in de agrarische dienstverlenende sector het aantal bedrijven in deze sector verder afnemen. Door de hierboven genoemde ontwikkelingen zal het aantal dienstverlenende bedrijven afnemen van 32 naar 19. Het aantal werknemers dat werkzaam is in deze sector zal ook dalen en wel van 122 naar 86. Ook de omzet in de sector zal, in mindere mate dan het aantal bedrijven, afnemen.

De daling van het aantal bedrijven en de werkgelegenheid in de agrarische dienstverlenende sector wordt bepaald door een aantal factoren. Als belangrijkste factor wordt hier verwezen naar de autonome ontwikkeling waardoor het aantal bedrijven afneemt. Dit proces wordt versneld en enigmater versterkt door de gevolgen van de eerste fase van de Relatienota en het Natuurbeleidsplan. Deze maatregelen beïnvloeden het aantal landbouwbedrijven (potentiële werkkring), het areaal cultuurgrond (mogelijk te bewerken areaal) en het produktievolume (mogelijk te realiseren omzet). Hierbij heeft de eerste fase van het Relatienotabeleid (basisvariant) gecombineerd met de autonome ontwikkeling bij de dienstverlenende bedrijven naar verhouding meer effect dan de tweede fase van het Relatienotabeleid (variant I), zie tabel 7.1.

Door de afname van de klantenkring en het mogelijk te bewerken areaal zijn de bedrijven op zoek naar alternatieven om hun omzet op peil te houden. Deze alternatieven worden gevonden in de vorm van het uitbreiden van de huidige activiteiten in andere sectoren, al dan niet in de landbouw, of op het vasteland.

De positie van de agrarische dienstverlening is dus aan verandering onderhevig. Echter er bestaat geen gevaar voor de landbouw dat een bepaalde dienstverlening niet meer uitgevoerd zal worden omdat er momenteel voor iedere dienstverlenende activiteit minimaal twee bedrijven actief zijn. In het jaar 2000 zal er voor de verschillende activiteiten minimaal nog één bedrijf actief zijn. Gezien de toegankelijkheid van het eiland is de angst voor een monopoliepositie van dat één bedrijf op het eiland ongegrond. Potentiële en actuele concurrentie van het vasteland zal altijd mogelijk blijven, zoals nu reeds gebeurt bij de afzet van bloembollen.

De laatste onderzoeksvraag betreft het effect van een eventuele wijziging in de planvorming. In het onderzoek is daartoe in een variant - conform de aanbevelingen van het Natuurbeleidsplan - aangenomen dat de omvang van de reservaatgebieden in de eerste en tweede fase samen even groot wordt als van de beheersgebieden. In vergelijking met de huidige plannen van de Provincie betekent dat een verschuiving van ruim 500 ha van reservaat- naar beheersgebied.

Tot het jaar 2000 zullen de effecten van een andere invulling van de plannen gering zijn omdat in deze periode slechts een beperkt deel (9/29) van deze andere invulling wordt gerealiseerd. Op langere termijn zijn de verschillen groter omdat er meer beheersgebied aangewezen zal worden. In het bijzonder de graasdierhouderij zal van deze optie profiteren, omdat de beheersgebieden als grasland voor 65% ten nutte van de sector blijven. De verliezen voor de landbouw zullen kleiner zijn dan in variant één.

Voor de agrarische dienstverlening betekent de eventuele wijziging in de planvorming dat de afname van het mogelijk te bewerken areaal beperkt blijft. Echter voor de periode tot 2000

Tabel 7.1 Overzicht van de gevolgen van de drie varianten op een aantal kengetallen: absolute waarden en de procentuele verandering ten opzichte van de situatie van 1990

Kengetal	Basisvariant		Variant I		Variant II	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Areaal cultuur-						
grond (ha)	7.839	- 7,5	7.589	- 10,4	7.693	- 9,2
Aantal bedrijven	256	- 18,7	249	- 21,0	251	- 20,3
Productievolume(nge)	18.950	- 0,6	18.650	- 2,2	18.750	- 1,7
Productie/bedrijf	74	+ 13,0	75	+ 14,0	74	+ 13,0
Werkgelegenheid						
primaire land- en						
tuinbouw (aantal)	377	- 16,5	366	- 19,0	370	- 18,1

zal dit weinig effect hebben, gezien het beperkt aantal hectares dat hiermee gemoeid is en het effect van de autonome ontwikkeling en de eerste fase van het Relatienotabeleid.

Om een indruk te krijgen van het effect van de verschillende varianten ten opzichte van de situatie in 1990 wordt verwezen naar tabel 7.1. Uitgaande van het areaal cultuurgrond in de verschillende varianten zijn een aantal kengetallen kwantitatief benaderd.

De gevolgen van de verschillende varianten voor het inkomen en de werkgelegenheid kunnen binnen het tijdsbestek van dit onderzoek moeilijker gekwantificeerd worden. Daarom is voor deze kengetallen voor een kwalitatieve afleiding gekozen.

Als indicator voor de ontwikkeling van het inkomen kan produktievolume per bedrijf worden genomen. De werkgelegenheid in de primaire land- en tuinbouw is voor varianten I en II af te leiden uit de ontwikkeling van het aantal bedrijven. Op basis van de veronderstelling dat de arbeidssituatie op de bedrijven zich niet significant wijzigt ten opzichte van de basisvariant.

De positie van de agrarische dienstverlening is moeilijker binnen de drie onderzoeksvarianten te vangen, omdat voornamelijk de autonome ontwikkeling het proces bepaald. Van de introductie van het Natuurbeleidsplan kan gesteld worden, dat hierdoor de afname van het aantal bedrijven zal worden versneld en enigszins versterkt.

Literatuur

Bestemmingsplan Buitengebied Texel
Texel, Gemeente Texel, 1977

Bethe, F.H.
Regionale grondbalansen; een verkenning van de behoefte aan en de
beschikbaarheid van grond tot en met het jaar 2000
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1991
Onderzoekverslag 83

Beusmann, V.
Analyse des landwirtschaftlichen Betriebsgrossenstrukturwandels
unter Verwendung eines Markov-modells mit variablen
Uebergangswahrscheinlichkeiten
Hannover, Alfred Strothe Verlag, 1980; Agrarwirtschaft,
Sonderheft 83

Boers, A., H. Dröge en K.J. Poppe
Standaardbedrijfseenheden 1986
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1987
Mededeling 376

Bruchem, C. van, J.H. Post en I.J. Terluin (red.)
Landbouw-Economisch Bericht 1991
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1991
Periodieke Reportage 1-91

Commissie Beheer Landbouwgronden
Beheersplan Texel
Utrecht, Commissie Beheer Landbouwgronden, 1988

Douw, L., L.B. van der Giessen en J.H. Post
De Nederlandse landbouw na 2000: een verkenning
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1987
Mededeling 379

Gezamenlijke Landbouw Organisaties en Bloembollencultuur
Beleidsnota Texelse Landbouw
Texel, Gezamenlijke Landbouw Organisaties en Bloembollencultuur
in Texel, 1991

Groen, J., P. Lucas en F. Schmidt
Het agrarische bedrijf na grondverkoop; een onderzoek naar de
veranderingen in de agrarische bedrijfsvoering als gevolg van
gemeentelijk grondonttrekking
Utrecht, Geografisch Instituut Rijksuniversiteit Utrecht, 1985

Haas, W. de en B. van der Ploeg
Land- en tuinbouw in Noord-Holland omstreeks het jaar 2000
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1989
Mededeling 401

Huinink, J.
Areaal potentieel geschikte bloembollengrond
Wageningen, Consultantschap voor bodem-, water- en bemestingszaken
in de akkerbouw en tuinbouw, 1989

Landbouw-Economisch Instituut/Centraal Bureau voor de Statistiek
Landbouwcijfers 19xx
Den Haag/Voorburg, Landbouw-Economisch Instituut/Centraal Bureau
voor de Statistiek, diverse jaargangen

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
Natuurbeleidsplan; regeringsbeslissing
Den Haag, SDU uitgeverij, 1990

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
Structuurnota Landbouw; regeringsbeslissing
Den Haag, SDU uitgeverij, 1990

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
Meerjarenplan Gewasbescherming; beleidsvoornemen
Den Haag, SDU uitgeverij, 1990

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu-
beheer
Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening Extra; regeringsbeslis-
sing
Den Haag, SDU uitgeverij, 1991

Streekplan Kop van Noord-Holland en Texel
Haarlem, Provincie Noord-Holland, 1990

BIJLAGEN

4. Bedrijfstypen

De indeling van de bedrijven in bedrijfstypen is gebaseerd op het aandeel van de verschillende produktierichtingen in de totale bedrijfsomvang uitgedrukt in nge. In dit onderzoek zijn de volgende bedrijfstypen onderscheiden:

- A. Akkerbouwbedrijven: Meer dan 2/3 nge voor akkerbouw;
- B. Tuinbouwbedrijven: Meer dan 2/3 nge voor tuinbouw;
- C. Graasdierbedrijven: Meer dan 2/3 nge voor grasland en/of graasdieren;
- D. Hokdierbedrijven: Meer dan 2/3 van de nge voor hokdieren;
- E. Gemengde bedrijven: Nog niet ingedeelde bedrijven.

5. Arbeidskrachten

Vanaf 1987 wordt geen onderscheid meer gemaakt tussen regelmatig en niet-regelmatig werkzame arbeidskrachten. De waarden in 1990 hebben betrekking op alle gezinsarbeidskrachten (dus zowel regelmatig als niet-regelmatig werkzaam) en bovendien op de regelmatig werkzame niet-gezinsarbeidskrachten.

6. Grootvee-eenheden (gve)

Een grootvee-eenheid (gve) komt overeen met de netto-energiebehoefte van een volwassen melkkoe van 550 kg levend gewicht met een dagproduktie van 15 kg melk met 4% vet. Deze "standaardkoe" heeft een voederbehoefte van 11450 VEM per dag. Het veebestand wordt daarbij als volgt omgerekend:

Diergroep	Aantal grootvee-eenheden per stuk
Melkkoeien	1.0
Jongvee jonger dan 1 jaar	0.3
Jongvee 1 jaar of ouder	0.6
Mestvee jonger dan 2 jaar	0.3
Overig mestvee	1.0
Schapen of geiten	0.1

7. Arbeidsopbrengst

De arbeidsopbrengst van een bedrijf is het netto-overschot van een bedrijf vermeerderd met de berekende en/of betaalde kosten van arbeid. De arbeidsopbrengst is niet (per definitie) gelijk aan het gezinsinkomen, fiscaal inkomen of besteedbaar inkomen. Door andere opbrengsten dan die uit arbeid liggen deze vaak hoger. De arbeidsopbrengst geeft inzicht in de beloning die de boer en zijn/haar medewerkers ontvangen voor de verrichte arbeid.

De schattingen van de arbeidsopbrengst per sector op basis van meervoudige lineaire regressie over de boekjaren 1985/86 tot en met 1988/89 geeft de volgende vergelijkingen:

Akkerbouwbedrijven:

$$\text{arbeidsopbrengst} = -37376 + 473,8 * \text{nge} + 262,9 * \% \text{ nge aardapp.} + 904,8 * \% \text{ nge suikerb.} + 1478,2 * \text{nge tb-o-gr.} - 58930 * \text{nge glastuinb.}$$

Graasdierhouderij:

$$\text{arbeidsopbrengst} = -16258,6 + 1170 * \text{cult.grond} + 968,1 * \text{nge} + 7778,3 * \text{arbkr.} - 317,1 * \text{leeftijd bedr.hoofd} - 700,8 * \% \text{ nge mestvee} - 1132,5 * \text{nge akkerbouw}$$

Tuinbouw open grond:

arbeidsopbrengst = $32261 + 760,7 * nge + 43435 * arb.kr. - 1491 * leeftijd$
bedr.hoofd + $857,8 * nge$ bloembollen - $4606,7 * nge$ bloemglas + $7946,5 * nge$
boomglas - $5195 * nge$ hokdier - $3043,3 nge$ akkerbouw - $25779,5 * gebied$

Gemengde bedrijven:

arbeidsopbrengst = $-26427,8 + 488,4 * nge + 18545 * arb.kr. + 23074,6 * staltype$ (ligbox = 1)

8. Oppervlakte cultuurgrond "gemeten maat"

Dit is de oppervlakte cultuurgrond die in gebruik is bij het agrarisch bedrijf, evenwel zonder tuin voor eigen gebruik, grienden, riet of biezten, bos, gebouwen, erf, sloten en niet in gebruik zijnde cultuurgrond. Wanneer dat wel wordt meegeteld wordt gesproken van de oppervlakte "kadastrale maat".

9. Arbeidsjaareenheid (aje)

In 1983 zijn de gegevens per werknemer uit de arbeidskrachtentelling omgerekend tot arbeidsjaareenheden op basis van 2000 uur per aje, waarbij een persoon maximaal voor een aje is geteld.

Bijlage 2. Overzicht van huidig grondgebruik begrensde beheers- en reservaat- gebieden Relatienota en het Natuurbeleidsplan

a. eerste fase Relatienota:

	Reservaatgebied				Beheersgebied			
	gras- land	bouw- land	bollen- land	totaal	gras- land	bouw- land	bollen- land	totaal
Totaal	738	32	3	773	108	15		123
Gerealiseerd	128	3		131				
Nog te realiseren	610	29		642				

b. tweede fase Relatienota en natuurontwikkeling:

	Reservaatgebied				Beheersgebied				Natuurontwikkeling			
	gras land	bouw land	boll teelt	tot.	gras land	bouw land	boll teelt	tot.	gras land	bouw land	boll teelt	tot.
Totaal	389	123	3	515	90	10		100	134	70	51	255

Bron: Mondelinge mededeling Bureau Landbouw, Landinrichting en Ontgrondingen van de Provincie Noord-Holland, 1991.

Bijlage 3. Berekening agrarisch grondgebruik bij de drie onderzoeksvarianten

* BASISVARIANT	Begren- zing le fase	Situatie anno 1991		
		geen be- perking	beheers- gebied	reserv. gebied
Beheersgebied	123	117	6	0
Reserv.gebied	773	355	287	131
Nat.ontw.gebied	0	0	0	0
Totaal	896	472	293 *)	131 *)

* VARIANT I	NBP	t/m 2000	Samen met basisvariant		
			geen beperk.	beheers- gebied	reserv. gebied
Beheersgebied	100	31	148	6	0
Reserv.gebied	515	160	515	287	131
Nat.ontw.gebied	255	79	79	0	0
Totaal	870	270	742	293 *)	131 *)

* VARIANT II	Totaal opgave	t/m 2000	Tov. situatie anno 1991		
			geen beperk.	beheers- gebied	reserv. gebied
Beheersgebied	738	314	308	6	0
Reserv.gebied	773	773	355	287	131
Nat.ontw.gebied	255	79	79	0	0
Totaal	1.766	1.166	742	293 *)	131 *)

*) Anno 1991 is 6 ha beheers- en 131 ha reservaatgebied van de eerste fase gerealiseerd.

Bijlage 3 (1e vervolg)

Uitwerking grondgebruik bij de varianten naar produktievolume.

BASISVARIANT

Bij de voorspelling van het grondgebruik wordt een correctie op de produktie in de beheers- en reservaatgebieden toegepast. Het doel is dan niet om het areaal cultuurgrond te voorspellen, maar inzicht te geven in de gevolgen voor het produktiepotentieel. Centraal bij de exercitie staat de aanname dat de produktie van grasland met een beheersovereenkomst gemiddeld op 65% van het theoretisch haalbare niveau komt te liggen. Voor reservaatgebieden wordt geen produktie verondersteld. Dat betekent voor de potentiële beheersgebieden dat de produktie met 35% daalt en bij een totale begrenzing van 117 ha een grondonttrekking van $(117 \times 0,35) = 41$ ha. Bij de reservaatgebieden is nu voor 287 ha een beheersovereenkomst afgesloten en daalt de produktie dus met 65%, voor 355 ha geldt een verlaging met 100%. Totaal gaat het om $(287 \times 0,65) + 355 = 542$ ha, waardoor de grondonttrekking in totaal (met claims voor niet-agrarische bestemmingen) 633 ha bedraagt.

Grond- gebruik	1990	Periode 1990-2000				2000
		n-agr. claims	reserv.gebied	beheers- gebied		
Grasland	4.260	26	337	177	36	3.684
Voedergewassen	399	2	2	1	1	393
Overige bouwland	3.160	19	14	8	4	3.115
Bollenteelt	586	3	2	1	0	580
Overige	67	0	0	0	0	67
Totaal	8.472	50	355	187	41	7.839

* VARIANT I

Variante I voegt ten opzichte van de basisvariant de plannen van het Natuurbeleidsplan toe. Tot en met de eeuwwisseling geeft dat een realisering van 160 ha reservaatgebied en 79 ha natuurontwikkelingsgebied. Bij de beheersgebieden geeft de aanname dat in dat geval sprake is van 35% produktieverlies een grondonttrekking van $0,35 \times 31 = 11$ ha. Totaal wordt dan de extra achteruitgang in areaal cultuurgrond ten opzichte van de basisvariant 250 ha.

Grond- gebruik	1990	Periode 1990-2000				2000	
		n-agr. claims	reserv.geb.	beheers- gebied	natuur ontw.		
Grasland	4.260	26	458	177	46	42	3.511
Voedergewassen	399	2	6	1	1	2	387
Overige bouwland	3.160	19	48	8	5	19	3.061
Bollenteelt	586	3	3	1	0	16	563
Overige	67	0	0	0	0	0	67
Totaal	8.472	50	515	187	52	79	7.589

Bijlage 3 (2e vervolg)

* VARIANT II

De tweede variant is voor de reservaatgebieden gelijk aan de basisvariant, omdat in de eerste fase voldoende van dergelijke gebieden worden gerealiseerd om te kunnen voldoen aan de richtlijnen van de variant. De natuurontwikkelingsgebieden volgen het uitvoeringspad van variant I. Tot en met het jaar 2000 wordt naast de beheersgebieden van de eerste fase de totale opgave van de tweede fase t/m 2000 (dat wil zeggen beheers- en reservaatgebied) als beheersgebied ingevuld. Verrekend naar het verlies in produktie geeft dat cijfermatig: $0,35 * (117 + 160 + 31) = 108$. Totaal wordt dan de extra achteruitgang in areaal cultuurgrond ten opzichte van de basisvariant 146 ha.

Grondgebruik	1990	periode 1990-2000				2000	
		n-agr. claims	reserv.geb.	beheers- gebied	natuur ontw.		
Grasland	4.260	26	337	177	90	42	3.588
Voedergewassen	399	2	2	1	2	2	390
Overige bouwland	3.160	19	14	8	16	19	3.084
Bollenteelt	586	3	2	1	0	16	564
Overige	67	0	0	0	0	0	67
Totaal	8.472	50	355	187	108	79	7.693